

A. 5472.

Kirjeldused

I.



A. Leoke

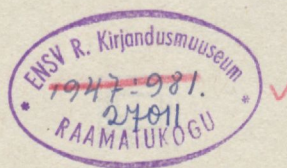
Kirjastaja H. Leoke, Wiljandis.

Raamatus on autori enese
kirjawiisi tarwitatud.

A. Weizenberg. Kirjeldused I.

Sisukord:

Südame haridus	lhk. 5.
Simpatia	„ 13.
Religion	„ 16.
Wabaduse head ning pahad küljed „	21.
Wiljandi linna mäed ning waremed „	26.
Mõnda kunstitegewusest . . . „	29.
Patriotismus	„ 44.
Jga inimene on oma õnne sepp „	48.
Mõnimõte loomisetöö vaatlemisel „	51.
Kerjamine	„ 58.
Inimene ning rahvus „	64.



Südame—haridus.

Südame — hariduse otstarbe ja siht on: headus, ühtlus, armastus.

Südame-tooruse tundemärk on aga wõitlusetung, iseenda ülendamine ning oma kaasinimese alandamine.

Eluwõitlusest ei ole küll üksigi surelik wabastatud; tuleks aga selle peale rõhku panna, kas meie wõitluse otstarbe auus wõi alatu on. Kas ta on ühtluse ning rahu püüdmine wõi ühtluse rikkumine ning lõhkumine.

Nii mõnigi armastab südame - haridusest kõneleda, püüab aga oma lippu kõrgel hoida: „Wõitlus on elu.“ — Niikaua aga, kui inimene ainult wõitluses oma elujõudu tuksumas tunneb, ei ole tal südame-haridusest aimugi, waid ta tallab iseenese ning kaasinimeste südame-tundumuse ning headuse oma jalgade alla.

Õnnelik on aga sarnane wõitleja, kelle lipukiri on: „Rahu on elu“, sest see wõitleb headuse ning ühtluse eest, ja edendab siis ka südame-haridust, mille otstarbe on armastus ning rahu.

Jäädawat rahu ju ometi siin ilmas ei wõi olla, aga kui meie rahuwäärtusest paremini aru jaksame saada, siis ärkab meis igatsus ka siin ilmas rahu maitsta, ja meie wõitlused saawad ainult abinõuudeks rahupüüdmisel, ning rahunõudmisel olema.

Inimlik nõrkus ning jumalik võim paistab meile eeskujulikult meie usukombetes silma. Wanas testamendis õpetatakse meid: „Silm silma ning hammas hamba vastu.“

Sellest ei ole küll mitte südame-haridust otsida, vaid ainult oma wälimise õiguse pärimist, millel südametundmusega midagi ühist ei wõi olla.

Aga uues testamendis, kus Kristus meid ise õpetab: „Kui sind keegi ühe palge peale lööb, siis kääna ka teine pale ette.“

Siin on südame-hariduse ning suuremeelsuse kõigekõrgem seisukoht, kui inimesed sarnaseid tundmusi südamesse wõtawad, sarnase seisukorra poole püüawad ligineda, siis ei tarwitse inimesel oma kaasinimeste poolt enam ühtegi paha karta.

„Kui sind keegi ühe palge peale lööb, siis kääna ka teine pale ette“

Siin juures ei tohi mitte mõtelda, et inimene omas allaandmuses ka alatu ehk roomaja peaks olema, oma inimlikku olemist ning auu teiste tallermaaks peaks alandama, nagu mõned sarnastest mõtetest ehk aru tahawad saada; ei mitte, oma kaitsmiseks wõib ta ikka üles astuda, auusate, aga mitte alatute abinõudega.

Alatud abinõud on: isiklik põnewus, kitsameelene kättemaksmise tuju ning selle järelkäijad tüli ja waen.

Auusad abinõud on: suurmeelsus ning andeksandmine.

Õnnelik on inimene, kes ennast kõigest kitsarinnalisest püüdmisest jaksab eemale hoida. Ta wõib ka sealgi, kus ta ehk wägiwalda peaks kannatama, oma wastasele julgesti silma waadata, ilma ennast wastastikuse wägiwalla ning kättemaksmise tujudele ärrita-

mast. Suurmeelsusel on suur mõju ning võim, nii et ta sagedasti ka waenlase lugupidamist wõidab.

Ei wõida sa oma waenlast sellega, et sa temale andeks annad, siis hoia ennast temast eemale, aga ilma et sa kättemaksmise tegusid omas südames kannad.“

„Kes sind ühe palge peale lööb, sellele kääna ka teine pale ette“, see tähendab: parem on ülekohut kanda, kui ülekohut teha.

Muidugi ei näita sarnane elukomme igaühele mitte arusaadaw ning asjakohane (praktilik) olewat, ja üleüldse nendele mitte, kes oma tegudega teiste ees püüawad hiilgada, wõi kes iseenese üle ei jaksa walitseda,“aga ta on ometi asjakohane ning eeskujulik nendele, kelle süda weel headusele ning armastusele jaksab tuksuda.

Inimesed ei ole aga mitte ilmeksimata, ja ei wõigi seda loota, et nad seda oleksiwad, aga wäga tähtis on ikka meeles pidada, mis meie rahule tarwis läheb, kuhu meie püüame ning jõuame, kas ülesse wõi allapoole.

Nii mõnigi ei taha wist nende minu mõtetega ühes nõuus olla, waid ütleb, nagu see meie ajajärgul wiisiks on: „Mis see ideali ning südame-hariduse üle unistamine meie ajal weel maksab, inimene peab ju elama ning see on peaasi!“ Ja muidugi on see peaasi, et ta elab, aga peaküsimine peaks siisgi see olema — kuidas ta elab,

Elab kurjus, siis elab ka weel headus ning pärib omale eluõigust. Ülearused liialdamise unistused ei wii meid paremale sihile. Waatame praktilise elusse, siis näeme warsti, mis wäärtus südame-haridusel ehk mis tagajärg sarnase hariduse puudusel wõib nähtawale tulla.

Näituseks: Jõukas ehk rikas inimene jaksab küll ennemini oma inimlikku elukorda üleval pidada, kui üksnes välimisest küljest waadeldes, waene aga langeb warsti, kui tal südame-haridust ei ole, ja tema tundmused mitte kaugemale ei ulata, kui „inimene elab ning sureb, ja on ükskõik, kuidas ta elab.“ Ta võib siis hõlpsasti oma inimlikku väärtust kaotada.

Haritud südametundmusele ei ole see aga ialgi ükspuhas, kuidas ta elab, ta püüab kõlblikult elada, siis ei kaota ta ialgi oma inimlikku auu ega eluwäärtust, olgu ta rikas või waene.

Rikkal näitab küll hõlpsam olewat oma inimlisi kohuseid täita, kui waesel, ja see on ka ühest küljest waadates õige, sest tema võim on palju teha ehk tegemata jätta, aga moralilisest küljest waadeldes on tema wastutamine oma tegude eest palju suurem kui sellel, kes ainult iseenese eest peab hoolitsema. Ta võib õnnelik olla, aga tal võiwad ka veel õnnetumad tundmused olla, kui ühel kõigewaesemal. Jaksab aga rikas oma kohuse täitmisele ustawaks jääda, selles teadmises, et tema kapital tema ning tema kaasinimeste kasuks töötab, üksnes siis võib ta täiel mõõdul ilma — õnnest osa võtta, sest hea südame-tundmus on enam väärt kui inimlik warandus.

Waene peab palju kandma ning kannatama, aga südame-haridus aitab ka tema koormat kergitada. Niikaua kui tema oma südametundmust ise ei koorma, ei tunne ta ennast õnnetu olewat ja ei kaota oma eluwäärtust, sest ta teab, et üksigi kannatamine siin ilmas igawene ei ole, waid et ustawat kannatajat õndsalik rahu ootab.

Aga ka waene, kellel terwis on osaks saa-

nud, võib selles lootuses töötada, et ta omale wara kogub, nii et ta iseenese ja oma kaasinimeste heaks kasulikult võib töötada. Seal juures ei kustu tema õnne — tundmus ialgi, niikaua kui tema oma inimliku kohusetundmusele, oma kaasinimeste wastu ustawaks jääb. Ta jõuab siis paremini ka oma inimlikule õnnele, sest ta leiab enam osawõtmist ning kaastundmust kui sarnane inimene, kes südametundmuse järele ei küsi ning kellel ükspuhas on, kuidas ta elab.

Üksnes seal, kus inimesed südametundmuse haridusest aru saawad ning osa võtawad, võib ka elurõõm ning õnnetundmus omakohane olla. Üksnes seal võib rikas iseenese ning oma kaasinimeste kasuks, ka kombelikult, töötada nende osawõtmist ning armastust ära teenida.

Ka waene võib ennemini õnnest osa võtta, siis kui ta jaksab omas saatuses ennast rahustada: „Kõik ei pease marjamaale, waid mõni jääb ka karjamaale.“

Ka waene inimene, kui tal südame-haridus kallis on, ei lase ennast mitte eksitada nendest ilmaparandajatest, kes kommunismuse poolt töötawad, ning omanduse—õigust jalgade alla tallawad. Kus südame-haridus edeneb, seal wähenewad kõik välimised, wormilised ning wägiwaldsed priiuse—tagaajamised, seal kosub ja kaswab sisemine priiuse tundmus ja inimeste wastastikune arusaamine ja lugupidamine, sellega ka kõik kõlblised kombes.

Tahab siin ehk keegi ütelda, et sarnane alandlik olek alamate elu weel raskemaks teeb ja ülematele ning rikkamatele enam woli annab neid suruda?

Sarnane arwamine ei või aga siin kohane olla, sest kus üleüldine südame-haridus edeneb, seal wististi peawad ülekohtu teod

wähenema, olgu riiklises, wõi kodanlises elus, kas rikkuses wõi waesuses. Rikas ei wõi ju ialgi sunnitud olla oma wara häwitama ehk seda oma kaasinimestele ära jagama, sest see ei wõiks ka inimestele üleüldiselt ühtegi kasu saata. Ta on aga kohustatud oma kapitaliga auusasti töötama, ja teeb ta seda ning on õiglane oma kaasinimeste wastu, siis teenib ta sellega oma kaasinimeste rahulolemist ja armastust.

Waene aga, kellel selge arusaamine milleks tal õigus on ehk milleks mitte, leiab enne mini kaastundmust ning armastust, kui üleliigne omaõiguse tagaajaja.

On riigivalitsus õiglane ning riigialamad alaandlikud, siis wõib riigis hea elujärg kosuda ja kaswada ning wägiwaldsed teod kaduda. Selleks kõigeks wõib südame-haridus kaasa aidata.

Südame-haridus ei ole mitte üksnes koolipingilt leida, sest koolid on enamasti kohustatud inimesi teaduses õpetama, siiski aga on kooliõpetajal oma õpilaste peale suur mõju ja ta leiab ikka mahti teaduse kõrwal ka headust edendada. Õnnelikuks wõib seda kooliõpetajat kiita, kes oma kaswandikka iga pahatahtliku püüdmise ning wägiwaldse ülesässitamise eest oskab eemale hoida, neid elutarkuse ning headuse poole juhtida.

Ka ajakirjandusel on suur wõim ning woli, kas headust wõi halbtust oma kaasinimeste hulka wälja külwata.

Nemad kaebawad takistuste üle, aga nad ei waata ega küsi selle järele, milleks nad oma wabadust tarwitawad. Headusele on neil ütle mata laiad piirid ning ilmtakistamata wabadus, kas nad aga ikka oma wabadust selleks tarwitawad? Kas nad on ilmsüü täd sellest,

kui inimesed mässu ning rewolutsiooni järeldusel peawad kannatama, kus sagedasti ka ilmsüü täd süüdlastega ühes peawad kannatama? Kahjuks peab tunnistama, et sarnased wägiwaldsed teod sagedasti mõnede ajalehtede kihutuse wili ning järeldus on. Nad armastawad küll südame-haridusest kõneleda, aga ei pane tähele, et nad just selle wastu töötawad. Mitte südame-haridus waid toorus ajab inimesi ning rahwakihtisid wastastikustele wägiwaldsetele tegudele.

Inimesed pole ju küll mitte inglid, waid nad on ekslikud, ja wõib ju ka juhtuda, et nad oma õiguse eest wägiwalla wastu peawad wõitlema. Meie aja kihutajad ning ässitajad ei wõi endid sellest aga mitte süütaks peseda, ei wõi mitte pahategudest puhtaks tunnistada, et nad oma kaasinimesi oma kihutamise — tööga õnnetuse sisse juhiwad.

Südame-haridus ei käi alati kooli ning teadusega käsikäes, on ka nähtusi, kus madalal hariduse — järjel inimesed üksteisest oskawad lugu pidada, mis südame-hariduse tundemärk on, kus aga ka haritud ilmas kitsameelsus, toorus ning wägiwaldsed teod nähtawale tulewad.

Kas sarnased nähtused ei sunni meid mitte selleks töötama, et teadusega ühes ka headus kosuks ja kaswaks?

„Mis sa tahad, et teine sinule peaks tegema, seda tee sina ka temale.“

Mitte üksnes kool ning ajalehed ei ole kohustatud inimesesoo kõlbii kku haridust edendama, waid selleks on iga inimene kohustatud ja iga inimene wõib ka selle heaks töötada.

Kui meie oma tegudes oma ajawoolule auu tahame teha, siis oleme küll kohustatud selle

eest töötama, et meie mitte üksnes tedauslikult, waid ka headuslikult ülespoole jõuame, mitte aga allapoole madalale järjele ei langeks.

„Kus elutarkused eneb, seal ülekohus kahaneb!“

Ja südame-haridus on elutarkuse õde.

Simpatia.

„Inimene tunne iseennast.“
Kes iseennast õieti tunneb,
see tunneb ka teist ning seal
on simpatia.

Ajad muutuwad, nad paranewad ning pahenewad.

Et meie aeg edasi jõudnud on, et meie aja teadus ning ülesleidused imestamisewäärilised on, see on tõsi. Et meie aeg ka mõnes tükis tagurpidi läheb, kõigepealt paremates tundmustes, seda ei wõi ka keegi salata.

Teadusest ei jaksa ma küll mitte palju pajutada, sest ma tean wähe ja tean, et ma looduse saladustest midagi ei tea—aga tundmuse—ilmas olen ma käinud ning sealt ehk wõin sõna rääkida.

Et inimesed waremalt tundmuse — ilmas kõrgemal järjel on seisnud, kui meie päiwil, seda tunnistawad meile kõigepealt nende ilusate sõnade tähendused: „simpatia“, „religion“ jne. — Sarnased sõnad tähendawad inimlikka tundmuse nii lühidalt ning ilusasti ära, et nende tähendust teistesse keeltesse mitte lihtsalt ümber tõlkida ei wõi, ning nii, kas Greeka wõi Ladina keeltest, otsekohe ka meie aja keeltesse pruugitawaks wõetud. Nii ehk wõib see ka Eesti keeles sündida, sest tõlked „külgetõmbus“ ehk „kokkukõla“ ei ole mitte sõna „simpatia“ asemel ikka kohane paberisse panna, küsitaw on, kas ta meie aja tundmuste ilmas

ka weel oma mõju awaldab, wõi ehk ümberpöördukt „antipatia“ tema asemele ei kipu asuma? Waatame kõige pealt oma wäikest eestlaste kodumaad, tema elu ning liikumist. Kas elawad eesti wennad ning õed simpatilikult üksteise ning ka wõõraste wastu? Kahjuks kipub sagedasti kitsameelsus ning antipatia meie simpatilisi tundmusi tumestama.

Kus simpatiliku tundmuse asemele antipatilik tundmus asub (see on tundmus, mis põlgtust ning wiha eneses kannab), seal edenevad mitmesugused kuritööd, rõõwimine, wargus ja teised jõledused. (Mitte üksnes eestlaste keskel, waid kõiges maailmas tulewad sarnased meie aja warjuküljed nähtawale.) Ilm on teaduses edenenud, aga paremates tundmustes näitab ta tagurpidi minewat, sest mõnedgi loomuwastased kurjused, mis meie päwil ette tulewad, oliwad wist endistel harimata aegadel tundmata.

Kust tuleb aga see nähtus, et meie aeg teaduses küll edasi nihkub, headuses aga tagurpidi läheb?

Inimese külmusest, tuimusest ning südamehariduse puudusest räägitakse küll, aga süüdi selleks otsitakse ikka kusagilt mujalt, aga mitte sealt, kus teda õieti peaks otsitama. Ikka teine inimene wõi teine rahwas peab selleks süüdi olema, et simpatilik läbikäimine ei edene, — enese juures ei arwata selleks ialgi põhjust olewat. Rahwad kaebawad walitsuse üle, et see ülekohtune on ning nende eluseisust ei paranda. Walitsus aga kaebab oma alamate, wõi kodanikkude üle, et nad sagedasti korra alalhoidmise ning walitsuse ilmwõimatuks teewad.

Meie eluõnne takistuseks otsitakse mitmesuguseid põhjuseid väljaspoolt, aga sisemises elus ei arwata kusagil selleks põhjusi leidu-

wat, ning see wist ongi, mis wähe järelmõtle mist nõuaks. Meie, eestlaste, poolt kuuldub ikka weel kaebtust sakslaste üle selles, et meie asi igamehe soowi järele ei edene, teised aga arwawad seda riigiwalitsuse süüks. Koguni sedagi leidub meie ajalehtede weergudest, et ainult walitsuse uuendused ja ministeriumi-koolid meie moraliliste kombete langemiseks põhjuseks peaksiwad olema. — Kas ei oleks parem sarnaseid põhjuseid ka ise oma keskest otsida?

Kui Weneriigi walitsus oma riigis nii palju on patustanud, kas siis ehk wõõrastes riikides seda ka on tehtud, kus moralilik kombe ka silmapaistwalt langeb? Wist ei ole asjakohane sakslasi wõi wenelasi niiwäga süüdistada. Tõsi on, et igalpool eksitakse, aga niikaua, kui igalpool ise ei hakata eksisammusid ära tundma ning arusaama ja seda ikka ainult teiselpoolt (väljaspoolt) otsitakse, ei parane asi ning ei ärka simpatilik läbikäimine.

Et meie ajal, kus haridus palju edasi on jõudnud, ometi niipalju pahakülgesid ning südametoorust ette tuleb, siis ei ole selleks mitte väljaspoolt, waid enam seestpoolt, mitte teiste rahwaste poolt, waid igalpool kõigepealt oma keskel wigasid ning põhjusid otsida ning selleks wõib iga inimene kaasa töötada. Muidugi on ühel selleks enam mõju kui teisel, muidugi langab kõigesuurem wastutus seal, kus moralilised kombesid langewad, meie kirjanduse ning kõigepealt ajakirjanduse peale. Kirjandus wõib selleks palju kaasa aidata, et kitsameelelised näakklemised ning kahjulikud kombesid kaoksiwad, ning selle asemel simpatikalisem elu edeneks. Kui ustawad meie aja kangelased selleks on olnud, sellest ehk mõnda edaspidi. Kui nad aga ju meie pühadust püüdwad wapustada, siis ei ole nende auustamine mitte enam auuwäärt tegu.

Religion.

Jumalik waim on kõrgem kui meie mõistus, ta elustab ja ühendab ka meie meeli ja ühendab meie tundmusi jumaliku olemisega.

Sõna religion on Ladina keelest võetud ning tähendab ühendust jumaliku olewusega. Ta on meie keeles wähem sünnis tarwitada, kui mõni teine sõõras sõna, näit. „simpatia“ ning sellepärast wõiks sõna „religioni“ asemel ka „pühaus“ tarwitada. Sõna „usk“, mis selleks tarwitatakse, ei ole mitte selle mõtte otsekohene tähendus. Uskusid on palju, aga „religion“ wõi „pühaus“ on üks, ning kus see pühalik tundmus puudub, seal ei aita ükski usu hooplemine ning kiitlemine ja seal ei wõi õiget aimu jumalikust olewusest olla. „Usk on kui helisew kuljus, üksnes armastus awab meile taewa ukse“. Üksnes pühalik tundmus wõib meid jumalikule olemisele ligindada, igaühte tema usukombete järele.

Mitte sellest ei taha ma rääkida, et see palju tähendaks, kas meie ütleme „usk“ wõi „pühaus“, waid sellest, et selle sõna õige tähendus, see pühalik tundmus, mis omal ajal inimesi sundis Jumalale templisi ehitama, mitte kaduma ei läheks. Niikaua kui need pühalikud tundmused meid elustawad, ehitame meie Jumalale templisid, kuigi kõige pealt igaüks oma südames. Peaksiwad aga ajad tulema, kus wälispidi enam Jumalale templisid wõi ki-

rikuid ei ehitata, kus siis kõik ilm Jumala koda on ja kus igas kohas Jumalale püha, püha wõib laulda, siisgi peaks ju igal ajawoolul inimestele nende eelkäijate pühalikud kombed kalliks mälestuseks jääma. Kas meie aeg teeb seda, kas ta auustab oma wanemate usukombeid? Ei, ta armastab neid usukombeid küll häwitada ning lõhkuda, kuna tal aga selle asemele midagi südantkosutawat ning ülesehitawat ei ole pakkuda. Wanasõna õpetab meid aga wana kaewu enne mitte roojastada, kuni meie wõimuses uut ei ole ehitada.

Kust tulewad aga meie kiriku teotajad ning lõhkujad? Meie kiriku teotajad ei tea isegi õieti, mis nad teewad. Nad arwawad endid kangelasteks ning ilmaparandajateks, kui nad wana mahõ lõhuwad ning pühalikumaid tundmusi oma jalgade alla tallawad. Mis sarnase tegude tagajärg olema saab, sellest ei tea nad muud, kui et neid nõnda on õpetatud. Selle peale tuleb siis küll rõhku panna, kes neid selleks on kaswatanud. See on meie ajawool ning kõigepealt meie kirjandus. Paremad tundmused ning ilumaitse on meie ajal langemas ning selleks langeb küll wist kõigesuurem wasutus kirjanduse kangelaste peale.

Ettewaatust on tarwis, et meile priiuse hooplemisega mitte orjakettisid ei walmistata ning tundmuste kosutamiseks kihwti ei pakuta, sest kõik ei ole mitte kuld, mis hiilgab. Kergem on wigasid otsida, kui parandust pakkuda. Kerge on kihutada ning rahutusi edendada, aga moralilist jõuudu inimliku kohuse täitmiseks edendada, on raske. Mõnelegi näitab see lõhkumise töö, kus ka meie usu pühadus jalge alla tallatakse, nalja tegewat. „Kus on weel põrgu, taewas ning Jumal?“ kuuldub suurustelemisi. Waene on inimene, kellel moralilikud tundmu-

sed on riisutud, nii et tal enam midagi püha ei ole, kes mitte aru ei saa, et paremad tundmused temale ju siin ilmas taewalikku rõõmu wõiwad walmistada, tema elujärge kinnitada ning kergitada igas seisuses

Kui palju simpatilikka tundmusi ja usu-pühadust pakuwad meile kirjanduse kangelased? Mis annawad nad meile selle asemele, mida nad meilt püüawad ära riisuda?

Meie kirjanikkude kangelastest, kellest kõik maailm räägib, on wist kõige esimeses reas meie krahw L. Tolstoi Wana halli pead pead auustama, see on tõsi, aga siiski ei wasta wanadus mitte inimese tegude eest, kui nad mõnes tükis ka teisiti soowitawad oleksiwad. Krahw Tolstoi armastab kriitiseerida ja korra ning kohusetäitmist kas politikas, perekondlises elus wõi usukommetes uuendada, Siin ehk on küsimus omakohane, kas tema töödes ka kahjulikka külgesid ei leidu? Tema rohkete kirjatöödel peab ju oma hea külg olema ja sellest teawad paljud rääkida, Mina aga ei tahaks warjukülgedest waikida, mis minule tema õpetusest välja paistawad, aga ilma, et ma selleks oma väikese teadmisega mõõduandjaks tahaksin olla.

Krahwihera armastab meie noortes priiuse tundmusi äratada, aga ei märka selleks mitte ettewaatusi tarwitada, kuni wiimati sarnase kihutuse kahjulik tagajärg nähtawale tuleb. Mis kahju sarnane nooruse upsakus riigile ning rahwale teeb, kus noored inimesed oma kohusetäitmistest ning õppimisest lahkuwad, nii et ülikoolid kinni peawad pandud saama, see on küll wist igaühele silmapaistew. Kas ei oleks parem, et priiuse kära nooruses weidi waikiks, kuni küpsem teadus nende priiuse tundmuse juhtijaks oleks? Krahw räägib ka hea meelega

kapitali wõi waranduse warjukülgedest, aga siiski on tema heaks arwanud oma warandust ju aegsasti ainult omadele päranduseks ära määrata.

Kõigeenam mõjuwad meie uue aja kirjel-dused usukombete peale, Nad awaldawad mõju meilt meie pühadust riisuda, aga nad ei jaksa meile selle asemele midagi simpatilikku ning südamlikku pakkuda, ja karta on, et kahjulik tühjus ning korralagedus meie usukommete asemele wõiksiwad asuda. Ka wiimase aja rahutused ning korratud on sellest juba tunda andnud, mis meie ilmaparandajate tegewuse tagajärg on.

Meie aja kombelik langemine ei tule mitte üksnes meie kodumaal, Weneriigis, nähtawale, waid enam — vähem wist kõiges ilmas. Näituseks üks meie aja kiidetud ning armastatud Saksa kirjanik Sudermann, kes ka wist paremat järelemõtlemist ära teenib selle üle, mis ta meile pakub. Ta oskab väga ilusasti inimese tundmusi ning närwisid äritada, aga kas see kombeliselt wõi kombewastaliselt sünnib, see näitab temale ükstapuhast olewat. Tema kaitsmiseks kuuldu ütlemissi: „Jah, elu on ju nii.“ Et ainult seda näidata, kuidas meie aja elujärg on, siis ei ole meil selleks ju mitte mõttetarka ega kirjanikku tarwis. Eks ole nende kohus meile näidata, kuidas elu on, ja ühtlasi ka, kuidas ta peaks olema, siis ei oleks nende paremad püüdmised mitte ühekülgsed ning kahjulikud.

Waatame üks aastasada tagasi ja meie leiame mõttekujutustes hoopis teist sihti ning eeskuju. Ühest langenud naesterahwast, lapse-tapjast, annab Schiller meile palju moralililise õpetuse oma kirjelduses, kui Sudermann

oma idealiliste kujutustega, millega ta meile arwab head eeskuju pakkuda.

Schiller näitab meile, kuidas elu on ja kuidas ta peaks olema, aga Sudermann näitab meile, et elukombed nõnda wõiwad olla, kuidas nad ei peaks olema. Ei leia meie enam sealt tarwilikku kosutust, elurõhkust ning simpatilikkude elu edendamist, kust meie seda peaksime otsima ning leidma, siis vaatame ise selle peale et meie elukombed ei langeks. Igaüks wõib seltskondlises elus selleks kaasa aidata, et kõik asjata ässitused kustuwad ning simpatikalikum elu wõiks kosuda. Selleks wõiksime meie tundmuse ilmast tuge otsida, nii et meie pühadus mitte ei saaks jalge alla tallatud ning keegi meie elukrooni meilt ei riisuks.

Wabaduse head ning pahad küljed.

Wabadus ei ole mitte selleks, et omanduseõigust häwitada, waid selleks, et omanduseõigust kinnitada.

Wabadus ning tema tarvitamine ülendawad inimese elu ja õnne, aga temal on ka omad warjuküljed, nimelt seal kus hea tahtmine ja auus meel waba liikumist ning edasipüüdmist ei ole juhtimas. Igal ühel olgu wabadus omale warandust omandada ja selle üle walitseda. Kus aga suure rikkuse mõju pahaste pruugitakse ja kus teda selleks tarwitatakse, et oma kaaskodanikkude peale rõhuwalt mõjuda ja et walitsuse wõimu juhtida, nagu Ameerika wabariikides sarnaseid nähtusi ette tuleb, seal wõiks ehk seaduslisel teel ülelligset rikkuse omandamist juhtida, ehk temale ka piiri määrata, kui suureks ta wõib tõusta. Esiteks peaksiwad rikastele riigimaksud suurendatud ja selle wastu kehwmate maksud vähendatud saama, kuna ju kõigewaesemad muidugi riigimaksud ei wõi maksta. Kui rikas omast rikkusest ka poole peaks riigimaksuks ära andma, siis oleks see temal ometi kergem, kui kehwal inimesel hariliste maksude maksmine on, kellel

mõnikord muud nõuu üle ei jää, kui et oma wiimastest asjadest mõnda selleks ohwerdada. Muidugi pole seda mitte tarwis, et keegi rikas poole oma rikkusest riigimaksudeks ära annaks, aga seaduseandjad kogud wõiksid selleks töötada, et waranduse ja sissetuleku suurenemisega ka riigimaksud tõusewad, kuni ühe summani, milleni sissetuleku suurus üleüldse tohiks tõusta. See summa wõiks kas wõi 50–100 miljoni olla, nõnda kuidas seaduseandjad seda heaks arwawad kinnitada. On kellegi sissetulek suurem, kui selleks seaduslikult määratud omanduseõigus lubab, siis wõib tema omanikule ikkagi see wabadus jääda, seda liigsissetulekut oma isikliku heaksarwamise järele üleüldiseks otstarbeks, kas ehitamisteks wõi muuks heategewaks otstarbeks tarwitada, ehk seda otsekohe riigiwalitsusele nimetada wõi ohwerdada.

Sarnane otstarbe ei oleks mitte wabaduse riisumine, waid inimliku wabaduse seaduslik juhtimine ning waba tegewuse edendamine, nii et keegi oma warandusega oma kaaswõitleja peale kahjulikult ei jaksaks mõjuda ega teda suruda.

Ehk saab walitsus, riigi nõuu- ning woli-kogu selleks töötama ning teed tasandama, et inimeste waba tegewus mitte liig rikkuse wõi liig waesuse pärast ei saaks takistatud. Muidugi wõib selleks ka iga auus riigikodanik kas otsekohe wõi kaudselt kaasaaidata.

Ei lase rikas oma rikkust mitte asjata roostetada, ja tarwitab ta oma üleliigset sissetulekut heategewaks otstarbeks, siis teenib ta omale auunime „ri k a s h e a t e g i j a.“

Meie wabaduse kangelased ning ilmapa-randajad lähewad aga kaugemale. Nad tahawad kõik ühetasa teha, kus rikast ning waest

enam olemasgi ei ole. Nad ei märka aga mitte, et nad sarnase kommunismuse igatsusega ka inimese wabaduse häwitawad. Mis eluwäärtus wõib inimesel siis weel olla, kui temalt see wabadus ära riisutakse—iseenesele oma töö ning waewa eest warandust koguda, mida ta ka oma lastele järele wõiks jätta. Nii ei oleks tubli ning wirgal töölisel lõdwa ja laisa inimese ees enam ühtegi eesõigust kaudselt kaasaaidata.

On ju tuntud asi, et tubli mees suure maatüki harimisega toime saab, kuna kõhn wõi laisk inimene wäikestgi maalappi ei jaksa ära harida. Selleks siin järgmine lookene:

Isal oli kaks poega. Oma surmawoodil ütles ta nendele: „See wäike warandus, mis ma teile jätan, jagage ühesuuruselt oma wahel ära. Teie maaomandus pole mitte suur, aga kui teie teda hoolsasti harite, siis saab ta teid ühes oma perekonnaga ära elatama ja teil pole häda karta.“

Pojad täitsiwad isa nõuandmist ja jagasiwad oma waranduse ära.

Esiti käis mõlemate käsi kaunis hästi, nii et mõlemad perekonnad elada ja omaga läbi saada wõisiwad. Aegapidi muutus aga mõlemate seisukord. Noorema wenna majapidamine ja ettewõtted edenesiwad hästi, kuna wanema wenna oma aasta-aastalt tagurpidi läks. Noorem wend ostis aeg-ajalt naabrusest nendelt, kes oma maad ei jaksanud harida, wäikseid maakohtasid juurde. Tema maakrunt laienes ja tema põllutöö edenes, kuna wanema wenna wäiksest maatükist juba pool söödiks oli jäänud ja tema oma perekonnaga suurt puudust kannatas.

Siin tuli wanem wend oma noorema wenna juurde ja ütles: „Kuule, wend, sinul on ikka parem õnn kui minul. Sina oled rikkaks me-

heks saanud kuna mina oma perekonnaga puudust kannatama pean. Olen mina ju sinu wanem wend, siis ehk wõiksid sa oma suurest maa-krundist ühe osa minule anda, nii et ka minul rohkem maad harida oleks ja oma perekonnaga paremini elada wõiksin. Ei ole ju meieaegsete waadete järele sugugi ilus, et ühel nii palju ja teisel jälle nii vähe wõi sugugi maad ei ole". Noorem wend aga wastas: „Et minul nüüd parem õnn peaks olema, kui sinul, seda ma ei jaksa uskuda. Meie isast pärandatud maa-kohad oliwad ju ühesugused ning ühesuurused. Oleksid sa oma tegewuses hoolsasti oma kohuseid täitnud, siis ehk oleks sinul niisama õnne wõinud olla, kui minulgi.

Et ühel palju warandust on ja teisel vähe, on küll kurb nähtus, aga palju kurwem ning kahjulikum on see nähtus, kus kellegil midagi enam ei ole, ja nii üksteist enam ei wõigi toetada ega awitada. Ei oleks ma seda maad, mis ma oma isa pärandusele juurde muretsesin, oma waesemate naabrite käest oma hoolsa töö ning waewa tõttu enesele omandanud, siis see oleks ehk niisama söödiks jäänud, kui sinugi wäikesest maaomandusest pool juba jäänud on, kust pealt weel ainult loom suutäie saada wõib, tema omanikule ning ka tema kaasinimestele ühtegi kasu ei too. Nüüd aga on see maa ilusasti haritud ja tema endised omanikud wõiwad minuga ühiselt töötada ning nõnda enesele ülespidamist teenida. Armas wend, oma maakrundist ma küll ei usalda sinule vähematki lapikest anda, aga ma tahan sind jõuudu mööda awitada, kui minu sissetulek seda lubab; ka selle eest tahan ma muretseda, et sinul tööpuudust ei ole.“ —

See oli noorema wenna wastus oma wanimale, ja sellest näeme, et kapitali omanda-

mine, kui ta inimlikult saab tarwitatud, kahjulik ei wõi olla. Saab ju ikkagi tugewaid ning nõrku, wirtu ning laisku, ja nõnda ka rikkaid ning waeseid olema. Kommunismuse wabadus aga, millest meie aja ilmaparandajad omale paradiisi ette kujutawad, saaks meile wabaduse asemele orjakettisid walmistama, kus ka see wõimalus saaks kaduma, et inimesed ühisuses töötaksiwad ning et nad weel üksteist wõiksid toetada ning awitada.

Wabadus ei seisa mitte selles, et omanduse-õigust kaotada, waid selles, et inimesed ühisel jõul kasulikku tegewust edendaksiwad ning nii wiisi üksteist toetaksiwad.

Wiljandi linna mäed ning waremed.

Siin on loodus omad jäljed tuntawalt järele jätnud, mis meile möödaläinud aegadest mõndagi wõiksiwad pajatada.

On wist loodusejõuud omal ajal meie maa kera wapustanud ning nõnda need mäed siia üles kergitanud, meile eeskujuks, et ka meie elutee mitte ikka tasaselt ega ilmatakistamata edasi ei wõi minna.

Oled siin ühe mäekingi otsa jõudnud ja arwad ilma waewata kõrgustikku mööda edasi kõndida wõiwat, seal seisab korraga järsk sügawus ees. — Ei järele siis teist nõuu üle, kui et sää sammud alla sügawusesse, nii et uuesti jälle oma jõudu proowida, teisele poole ülesse ronida j. n. e.

Niisama läheb ka meie elutee siin ilmas ülesse ja alla, ülesse ja alla, ja ta ei wõigi teisiti olla. Arwab aga mõni, et keegi surelik õnnes ning rõõmus kuni oma eluõhtuni päralt on jõudnud, siis oleks see wist ekslik arwamine.

Kus süda rõõmul awatud, kus õnnest ning walguse külgedest inimlikud tundmused kuni taewani ulatawad, just seda enam tumestawad seal tema tundmusi selle ilma warjuküljed ning suruwad teda kuni põrmusse.

Rõõm ning kurbtus on meie elujuhtijaks

ja ei ole wist ühtegi surelikku, kelle südamesse need tundmused ei oleks tunginud.

Aeg lendab mööda, niisama ka inimese elu. Üks annab teisele ruumi, jätab temale midagi järele, kas inimlikku wõi waimlikku pärandust, kas head wõi paha mälestust.

Toredad mälestusesambad on need waremed küll siin Wiljandi mägede peal, mis meile wanu aegasid meelde tuletawad.

Mis räägiwad meile need toredad wanaaja jätised?

„Rändaja, kes sa siin waatled, tuleta enesele meelde, et kõik kaduw ning muutlik on; ka sinu reis siin ilmas on lühikene, aga sinu teod ei kustu ega sure. Küll ei järele sinu kondid waremetena seisma, nagu meie omad, aga sinu teod jääwad ja saawad tulewa põlwele sinu hea ning pahadest külgedest rääkima, samati nagu nende teod weel meieagsete inimeste mälestuses elutsewad, kes omal ajal meid siia mäe peale toreda lossidena on seadinud.“

Nii umbes räägiwad need wanaaja mälestused, need alandlikud waremed, uhketest lossidest ning nende ehitajatest, millede kallal aastasadad oma häwitamisetööd on teinud.

Mis räägiwad aga need waremed selle ajawoolust, kus nad siia mäe peale on tekkinud? Tolleaegsete inimeste head ning pahad küljed jäägu ajaloo uurijate hooleks, ma ei tahaks meie eelkäijate kohtumõistjaks olla, sest omaaeg on meil ligemal.

Kuhu kipub meid meie ajawool wiima, kas ülesse wõi allapoole? Haridus ning teadus on edenenud ja ta saab weelgi edenema. Kuidas on aga meie südameharidus, üksikeisest lugupidamine, suurmeelsus, ühisus, armastus, inimlik kohuse täitmine ning üleüldine kombelik elu?

Paraku ei wõi meie aeg sellega mitte kiidelda,

sest meie haritud aja elukombed ei tõuse, waid on langenud, mitte üksnes meie kodumaal, waid kõiges ilmas.

Minewikus ei wõi meie midagi muuta, aga olewik on meie oma ja meie wõime oma saatusga ühiselt töötada ja oma eluradasid juhtida, kas paremale wõi pahemale poole, kas ülesse wõi allapoole, ja sellest järgneb, kas meie enesest tulewikusse head wõi paha mälestust järele jätame.

Mõnda kunstitegewusest.

Ju waremalt awaldati mõnelt poolt soowi, et ma kunstist ning kunsti tegewusest peaksin midagi kirjutama.

Ma olin tagasihoidlik, sest ma kartsin, et minu mõtted paljudele, iseäranis aga nendele, kes meieaja kunstiga nii wäga rahul on, ei saa meeldima ning ära ei wäsi meieaja kunstitegewusele kiitust awaldamast.

Kui ma nüüd seda siiski teen, sünnib see ainult selleks, et asjata liialdamise ning tühise kiitlemise kahjuliku tagajärje eest hoiatada.

Nii kui aastasade jooksul, nii peaks ka meie ajal kunst, wõi kunsti mõiste (aine) midagi paremat, kõrgemat ning eeskujulikku kujutama. Selles mõttes on kunstitegewus endistel aegadel kõrgel järjel seisnud, millest meile lugupidamisewäärilisi ning õpetlikka mälestusi on järele jäänud.

Kui meie ajawoolusse tagasi waatame, siis näeme, et kunstitegewus waheldamisi tõusul ning langemisel on, meie ajal on ta langemas.

Üleminewa aastasaja lõpul ja minewa aastasaja algusel ärkas kunst jälle oma kauaaegsest nõrkusest uuele elule.

Siis ärkasiwad dramatika ehk näitekunst ning poesia ehk luule-kunst. Siis ärkas ka muu-

sika-, maalimise- ning kujukunst. Kõigepealt tuli see Saksamaal nähtawale ning siis ka terwes Europas. Kes ei tunne mitte Schillerit ehk Goethet? Kes ei tunneks mitte kujukunstnikka Thorwaldseni wõi Canowa nimesid, ehk jälle maalijaid Korneliust ning Kaulbachi, muusika kunstis Beethoveni, Gounod, Verdit ning Glinkat jne?

Ka Wene riigis ärkas kunst igal tegewusepõllul, iseäranis Keiser Nikolai I ajal, kes ise kunstitundja ning armastaja oli ja isiklikult kunstitegewuse järele waatas ning teda edendas. Sellest annawad meile tunnistust kujutegijate parun Klodti ning Pimenowi tööd, ja Brüllowi, Bruni ning teiste maalerite pildid. Ka omandas Keiser Nikolai I wõeramaa kunstnikudelt piltisid ning marmorikujusid, mida meie Peterburi Ermitashis ning talwepalees wõime waadelda. Weel laotas Keiser Nikolai I. selleläbi Wene kunstnikkude töösid laiali, et ta neid wõerale maale kinkis; sellejuures ei puudunud temal ka wastukingitused. Nii on parun Klodti hobusekujud, mis Peterburis Anitshkowi silla peal seisawad, ka Berlinis, Neapolis, Parisis ning Londonis näha.

Mis wahe on aga nende ning meie kunstitegewuse wahel? On kunstnikka ning kunstiarastajaid olemas, kes arwawad, et kunst ikka edasi jõudwat ning et meie kunstitegewus praegu õige kõrgel järjel pidawat seisma. Sarnase arwamisega ei taha wist parem maitse mitte nõus olla.

Teadus ja mehanikaline osawus ning kõiki ülesleiduseid looduse wägede põllul, kõigepealt elektrijõudu, kasulikult tarwitada, — selles seisab meie aeg wäga kõrgel järjel. Seda enam langeb aga meie tõsine kunst ja selle maitse ning ilutundmus. Kuna Schiller oma taewani-

ülendawas waimustuses, ning Goethe oma sügawas mõtteawalduses oma kaasinimesi kombeliselt ja ilutundliselt tõstsiwad, waewlewad nüüdsed ilukirjanduse edendajad oma targutuse unistuses, millega nad oma kaasinimestele kombeliku olemise ning ilutundmise asemel sage-dasti ainult kitsameelsust ning toorust pakuwad. Nad ei jaksa enam iluduse ning jõleduse wahel wahet teha ja suretawad, nõnda oma ettekujutustega ainult ilutunde maitset ning edendawat sellega ka kombelist langemist.

Sarnane moralilik kuju, kui ilukirjandusel, on ka maalimise- ning kujutegemise-kunstil. Üks kombelik ning ilus pilt ehk kuju näitab inimese waimu, ülendab tema hinge igapäewasest elust kõrgemale, kus headus ning ilutundmus meeli kosutab ning tundmusi erutab.

Kes ei leiaks mitte iseäralikku ülendawat tundmust Kaulbachi piltisid waadeldes, — näit. tema „Jerusalemma linna ärahäwitamine,“ „Pabiloni torni ehitamine“ ning teisi*) Ehk jälle Brüllowi „Pompei linna häwinemine“ Vesuwi tulepurskamise läbi, ehk jälle Bruni pilt „Egiptlaste piin madude läbi kõrbes“ (mõlemad pildid on Peterburis Aleksander III museumis).

Marmori-kujudest olgu kõige pealt nimetatud Dupres'i „Kain ja Abel“ Peterburi Ermitashis.

Ajaloolised dramatikalised kujutused on muidugi kõige raskem ülesanne kunsti tegewuses. Selles patustawad kunstnikud meie ajal kõige rohkem, kuna möödaläinud aegadel kunst-

*) Nimetatud pildid on Berliini museumi trepi-ruumi seintele maalitud, aga nad on trükipiltide läbi ka meie maal tuntud.

nikud selles tegewuses paremale sihile on jõudnud.

Seal vaatleb Kain nähtavasti meeltäraheitlikult oma ohwri, oma wenna surnukeha. Kumbgi neist ei ärata mitte wastikut wõi paha tundmust, olgugi et seal küll üks surnukeha meie silmade ees lamab. Sellest võib näha, et nende kujude meistril ideal ning real, paleus ning loomus, tundmata asjad ei ole olnud, sest idealiline kunstitöö, kui ta täielik peab olema, peab ka real-loomulik olema; sarnane kunstnik võib oma töödega ka oma kaasiniimestes täiuse ning paleuse tundmust äratada.

Waata me aga Antokolski kujusid Aleksander III. museumis, siis paistab meile nendest hoopis teine waim silma. Tema ideal on inetu ja toores. Tema „Iwan Hirmsa“ ning tema „Mephistopeles'ega“ võiks ehk rahul olla, aga tema kujutused suurematest waimudest ei ole sugugi oma kohased. Sokrates'e suur waim ei sünni mitte selle kujuga kokku, nagu Antokolski seda marmorist on kujutanud, weel vähem Kristus tema bronsikujuga. Sarnane kuju näitab meile wiletsat inimest, kes oma patu eest karistust ootab. Ja sarnast kuju ei häbene meie aja kunsti-edendajad museumisse üles panna!

Antokolski oli üks esimestest meie aja realistlistest kunstnikkudest. Ta suri aastal 1904. Mõned meie aja kuulsamatest professoritest lähewad weel kaugemale. Pariisi ilmanäitusel nägin ma ühe kuulsa kujukunstniku marmorkuju, mis ka „Abelit“ kujutus, kelle pea ning käsi üle piedestali alla rippusiwad. Wist arwas kunstnik sellega oma kaasinimeste närwisid äritada, nagu seda ka mõnedgi werised pildid teewad. Näituseks — kuulsa maalija Repini „Iwan Hirmsa“ Moskwa Tretjakowi galleriis. Iwan, kes oma poja on surnuks löönud, surub werise

surnukeha oma wastu, nõnda et tema alumine pool nägu kinni saab kaetud ja tema oma silmadega pööritates kui üks hulluks läinud inimesesõja wälja näeb.

Kas siis sarnasest riigiwalitsejast, nagu „Iwan Hirmsa“, kuigi ta ka wali ja ilma armuta oli mitte otstarbelikumalt pilti ei peaks võimalik olema walmistada, kui sarnane hirmutus, mis Repin on maalinud?

Niisama ekslikud woiwad ka kuulsa maalija Wereshtshagini*) Napoleoni pildid olla. Nad kujutawad seda suurt sõjameest kui üht härjapõlwe-meest, kuna aga Parisis ja Versailles Napoleoni pildid teda kui üht sõjakangelast ning wägimeest kujutawad, kes ta ka tõepoolest oli.

Nüüd waata me aga mõni kümme aastat tagasi, mil weel Brüllow elas. Ta maalís Peterburi Peetri ewangeliumi kiriku altari pildi, kus Kristus risti peal on kujutatud. Raske ülesanne, aga siiski on kunstnik siin täiesti oma sihile jõudnud.

See pilt ei ärata mitte selleläbi üht piinlikku waadet, et Kristus risti küljes ripub ning kannatab, waid siin näeme üht äraseletatud inimlikku, jumalikku kujutust, mille waatlemine meid meie igapäewasest elust kõrgemale tõstab, sinna, kus enam walu ning kannatus meid ei wangista. Ja siiski on see pilt loodusetruu ning loomulik.

Kui sagedasti ei patusta sarnase töö kallal kunstnik, kellel muud tundmust ei ole, kui et ta üht inimest risti peale naelutatult kujutab, kes seal õige kisendawaid walutundeid waatajale peab awaldama. Üteldakse: „Ta on ju loomulik,“ ja see näitab siis see peaasi olewat.

*) Wereshtshagin sai õnnetumat surma aastal 1905 Jaapani sõjas.

Loomulik võib ta ka ehk olla, aga loomulik on ka eelpool-kirjeldatud pilt, ja kui suur wahe on ometi nende mõlemate wahel!

Nii näeme, et lühikese ajaga huwitaw tundmuste awaldus wõi kunst langeda võib.

Sarnastel muudatustel, nagu kunstitegewuse tõusmine ning langemine, on ka oma põhjused. Neid põhjuseid üles otsida ning nendest aru saada, ei olegi nii raske, kui meie pilku minewikku heidame.

Waatame aastasadasiid ehk tuhandeid tagasi, siis näeme, et seal kunstitegewus kõige paremini õitses, kus teda mitte liiga ei hellitatud, waid kunsti sellega edendadi, et tema tegewust tarwitadi. Kui sarnase tegewuse nõndanimetatud õitseag oli jõudnud, siis kestis ta ka mõnikord sadasiid aastaid. Aga ka õitseajad muutuwad ning õilmed langewad, umbrohi tõuseb ja näitab oma woli ning wõimu.

Egiptuses, Greeka- ning Italiamaal, kus omal ajal kunst õitses, oliwad sarnased abinõud, mis meie aja kunsti edendamiseks tarwitatakse, wist tundmata asjad. Nad ei meelitanud inimesi mitte kunsti tegewusele ja õppimisele stipendiumide ehk aurahade waral. Neil ei olnud kunstikoolisidgi, ja kunstitööde näitustest, millest meie aeg nagu üle ujutatud on, ei olnud neil aimugi. Nende ainuke kunsti edendamine oli see, et nad kunstitöösiid armastasiwad, neid tarwitasiwad ning nende eest teenitud palka maksiwad. Sarnasel kunsti edendamisel oli mõju, sest ta oli loomulik.

Nad ei eraldanud maalimise ja kujutegemise tööd ning nende tööde meistrii teistest käsitöolistest. Aga inimesel on ju muidugi see loomulik tung ning püüdmine oma ametis täielikumaks saada ning oma kaaslastega wõistelda, iseäranis kunstitöös, kus ju enam wõi-

malik on ka oma waimujõuudu ning tundmuseid awaldada.

Egiptuses õitses kunst ju paar tuhat aastat enne Kristust, aga kus ta weel paremale järjele jõudis, see oli Greekamaaa.

Umbes 500 aastat enne Kristuse sündimist algas kunsti-tegewus Greekamaal, tõusis kõrgele järjele ja kestis kuni Kristuse sündimiseni.

On ju siin ilmas kõik muutlik ning kaduw; nii ei wõinud siis ka greeklased igawesti selle ilusa ning kosutawa õnne osaliseks jääda. Niikaua kui nende usk ja kõlblus edasi kestsiwad ning nende tegewuse juhtijaks oliwad, õitses seal ka kunst. Aga langesiwad nende kõlblised alused, siis langes ka nende kunst.

Mitte üksi kunst, waid ka philosophia (mõttetarkus) õitses sellel ajal Greekamaal ja kandis head wilja. Mõlematest võib meie aeg, kui ta tõelikult ning õiglaselt asja peale waatab. hoolimata meie kunstikoolidest, akademiast ning universitetidest, weel palju õppida.

Langes Greekamaal kunst ja kustus nende mõttetarkuse waim ja wõim, siis kogus see enast uuesti ning otsis omale teises kohas uut jõudu ning tegewusepõldu.

Kristuse sündimise ajal, mil Keiser Augustus elas ning walitses, algas ka Roomas kunstitegewus, kus Greeka kunstnikud omale uue tegewuse-põllu leidsiwad.

Rooma keisrite kunsti edendamine kestis paarsada aastat, kuni kristlased wõimu oma kätte saiwad ja katoliku kirik ning paawstid walitsuse oma kätte kiskusiwad.

Et esimesed kristlased Roomas kunsti-tegewusest lugu ei pidanud ning selle wäärtusest õigesti arugi ei jaksanud saada, sellel oliwad wist omad põhjused, sest kõlblusega langes ühtlasi ka kunstitegewus ja tema wäärtus.

Aegamööda hakkasiwad ka kirikuisad ning paawstid Roomas kunstist paremini aru saama, temast lugupidama ja teda edendama.

Nad ehitasiwad toredaid kirikuid ja kunistasiwad neid piltide ning kujudega.

Kõige kõrgemale tõusis kunstitegewus Roomas 16 aastasajal, mil wist kõikidele tuttawad Rafael ning Michelangelo elasiwad ning oma kunstitöösid tegiwad.

Ka Roomas ei tarwitatud ühtegi teist abinõuu kunsti edendamiseks, kui et kunstitöösid tarwitati ning nende eest auusasti makseti.

Iga meister oma töökojas tarwitas enam ehk vähem õpilasi ning abilisi, et oma tööwõimu toetada ning tegewusepõldu rikastada. See oli kõik nende kool ning nende nooruse meelitamised kunsti-tegewusele.

Aga siiski ei olnud kunsti edenemine seal enam nii loomulik, kui endistel aegadel, sest auuahnus kippus siis edenema, kuna kunstist lugupidamine ja armastus tema wastu leigemaks jäi.

Rooma kirikuisad, kes waremalt kunsti taga kiusasiwad, edendasiwad nüüd kunsti, et seda endiste aegadega wõrrelda. Ka kunstnikkudes enestes hakkas siis nende wõimu ning tarkuse kohta ligem arwustus aset wõtma.

Algab esimene kunstiajalugu; Vasari, kes seda wälja andis, teadis pikalt ja laialt kunstnikkude tegewusest ning nende kuulsusest pajatada.

Ta ei unustanud ka oma kunstiajaloos üles tähendamast, et suur keiser Kaarel V., kes pea terwet ilma walitses, ühe maalijameistri „Tiziani“ ees ennast paenutas, koguni pintsli üles tõstis, kui see oli maha kukkunud.

Kas sarnastel nähtustel ning kunstnikkude auustamisel ei pidanud oma külgetõmbamise-

wõim ning tagajärg olema? Ja muidugi, — külgetõmbawad wõisiwad sarnased meelitused küll olla, aga nõnda kui kõigil fanatismuse tujudel, nõnda oliwad ka sarnastel liialdustel oma warjuküljed ja pahad tagajärjed. Ei kestnudgi kaua, siis wäsitasiwad ja tüütasiwad rokoko ajajärgul kunstnikud oma upsakuse ning tujudega oma tegewusepõllul tööde waatlejad nii ära, et kunstitegewus jälle pidi soiku jääma ja puhkusele minema. Alles kaheksateistkümnenda aastasaja lõpul hakas ta enesest paremat elumärki awaldama.

Nõnda läheb kunst kui ka muu inimlik tegewus ast-astelt edasi, aga mitte ikka üles kõrgemale järjele, waid üles ning alla, ja meie oleme kohustatud oma silmaringi selgitama, et ära tunda, kas meie moralilik elu tõuseb wõi langeb.

Kunsti-tegewust endistel aegadel ligemalt uurida ning tema wäärtust arwustada ja seletada ei ole siin sugugi minu püüdmine, ei ole mina selleks ka kohane. Ma tahtsin ainult lühidalt möödaläinud aegade kunstitegewust meelde tuletada, et siis omaaja kunstist paremini aru saada ja mitte üle pilwede käia, waid et endid jälle oma kunsti-tegewuses kindla maa peal tunneksime olema.

Wanaaja kunstitegewus oli loomulik, nad ei tarwitanud teisi abinõusid, kui kunstitöösid, ning edendasiwad ainult selle läbi kunstitegewust.

Keskaja kunstitegewus ja tema edendamine oli ju weidi kunstlikum. Nad hakkasiwad ilusa Greeka kunsti wäärtusest aru saama ja sellest lugu pidama. Nad ei jõudnud endisele kunstitegewusele mitte ainult järele, waid püüdsiwad sellest weel palju ette jõuda. Ka nende kunsti edendamine oli peaasjalikult kunstitege-

wuse tarvitamine, nii et nende kunst 16 aastasajal õige kõrgele järjele jõudis.

Üueaja kunstiedendajad mõtlesiwad aga oma seisukohalt palju paremini, sest nad paniwad kõik rattad käima, et kunstitegewust õige kõrgele järjele upitada.

Suured paleed saiwad kunstikoolideks, akadeemiateks ehitatud. Stipendiumi wõi abiraha sai kunstioppijatele jagatud, peale selle veel kõiksugu auuhinnad, medaljed j. n. e. Kas see ei pidanud kõik kunstiedendamiseks mõjuw olema? Ja, ta mõjus ka, aga kahjuks mõjus ta enam kunstitegewuse takistuseks, kui tema edenduseks, sest ka kunst tarwitab loomulikku, aga mitte kunstlikku edendamist.

Kuhu on nüüd meie kunst jõudnud, mille edendamiseks riigivalitsused iga aasta suured summad ohwerdasiwad ja nüüdgi veel ohwerdawad.

Waatame esiteks meie kunstitemplit, akadeemiat Peterburis. Tema wastu, Neewa kaldal, seisawad kaks kiwist kuju (Sphinksi) — wanade egiptlaste töö. Üle akademia, sissemineku kohal seisawad Herkulese ning Flora kujud, — wanade greeklaste tööd. Puudub weel, et maja peale üles, kus enne Minerwa seisis, Laokoon, wõi mõni teine greeklaste töödest üles upitatakse.

Mis teewad aga need kunstnikud ise, kes seal toredas majas elawad, ning kes ju kohustatud peaksiwad olema kunstitegewust edendada? Kas neil ei peaks mitte häbi olema oma kunstitemplit wõeraste sulgedega ehtida? Nende wõimus on kunsti edendada, — kas ise, wõi ka teisi abiks wõtta. Aga on näha, et mis nad ise ei jaksa teha, seda ka teine, kes nendele ei meeldi, teha ei tohi.

Wanaaja kunstitöödest peame küll lugu

pidama ja neid, kas museumides wõi kusagil mujal kui kaunid mälestusi wanadest aegadest alal hoidma. Aga kui meie nendega oma ehitusi ning ka oma kunstitemplitgi ehime, siis on see ainult meie aja waimu-ning wõimuwaesuse tundemärk.

Wiimase aja kunsti waimuwaesus awaldab ennast meile igal-pool, kuhu waatame. Ware-malt, kui parun Klodti ilusad tööd saiwad üles seatud, on ka mõned suured kiwist piedestalid wõi alused üles seatud, aga tänapäewani ootawad nad asjata kunstnikku, kes nende peale midagi üles ehitaks; nad seisawad wõi wedelewad asjata oma kohtadel. Kaks nendest on Konnogwardeiski maneshi ees, kaks, mis paleesilla juures seisiwad, on nüüd wana Admiralitedi seinale tõmmatud jne. Monumentide asemele on meie pealinnas ainult mõned puudulikud brongsi-rinnakujud aedadesse üles seatud.

„Glinka“ brongsikuju konserwatoriumi platsil, mis plari aasta eest sai üles seatud, kujutab küll ennemine ilmtahumata talupoega kui üht idealilist komponisti.

Niisama alatut waimu awaldawad Rubinsteinini ning Tschaikowski marmorikujud konserwatoriumi-trepiruumides.

Sel aastal on ometi kolm monumenti siia pealinna üles pandud. Esimene on Snamen-ski platsil keiser Aleksander III. monument, würost Trubezkoi töö. Würost Trubezkoi kohustas end selle töö kolme aastaga walmistada, aga nüüd on tema tegemise aeg 10 aastat wäldanud. See monument makswat enam kui miljon rubla, aga siin on näha, et miljonid ka ei aita, kus kunstiwoim wõi jõuud puudub, kus meie aja kunstiedendajatele oma-

kohased kunstnikud, kus neid veel olemas on, nagu kahe silma wahele jäävad.

On ju teised sellest monumendist Snamenski platsil kirjutanud ja temast head ning halba pajatanud, nii et minu ligem arwustus sellest välja wõib jääda. Ütlen ainult lühidalt: Sarnane monument ei tee mitte ei kunstnikule, ei keisrile ega meie ajale auu, waid ümberpöördukt, kui ta seisma jääb, kujutab ta tulewatele aegadele meie aja kunsti tegewuse warjukülgesid ning nõrkust.

Teine monument on wana Admiralitedi ning paleesilla juures. Ta on kujutegija Bernstammi töö ja kujutab Peeter I., kus ta weehädas oma kaasinimesi weest välja aitab. Selle töö juures ei ole mitte nii suuri wigastusi, aga üht äratawat paremat kunstiwäärtust ei ole ka siin olemas. Ta on üks kitsarinnaalne kunstitöö, mis küll seda kujutab, kus üks inimene teisi weest välja püüab aidata, aga üht kangelast nagu Peeter I. oli, ei kujuta see monument mitte.

Kolmas monument kujutab ka Peeter I. ja on Simsoni prospektil selle kiriku wastu üles pandud, mis keiser Peeter I. Poltawa lahingu mälestuseks ehitada lasknud.

See prongsstatue on küll ainult kopia Antokolski kuju järele, mis Peterhofi pargis seisab, siiski on ta nendest kolmest kõige kohasem, mis ehk monumendi nime wõiks kanda.

Antokolski oli esimene, kes uudise poole hoidis ning ekstreemi tegewuse poole kaldus. Ta tegi aga siiski realistika-kunsti väljal ikka veel midagi kunstiwäärilist ning awaldas oma-kohast wõimu, kuna tema järelkäijad kõige oma uudise-õhinast hoolimata tagurpidi lähe-

wad, kus nad ainult oma tegewuse nõrkust ning tühjust awaldawad.

Ei wõi kaebada, et tellitud tööd pahasti makstud saawad, meieaegsed kunstitööd saawad paremini makstud kui kunagi enne. Keiser ning riik kulutawad suuri summasid kunsti edendamiseks, aga kus kunstiwoim ning parem maitse puudub, seal on kõik asjata ohwerdatud.

Sarnane on nüüd meie kunstliku kunsti edendamise tagajärg. Kunstnikka on palju, aga mis teewad nad? Peab küll ütleva, et „paljude puude läbi ei ole metsa näha.“

Sarnase meieaja üleliialdamise ning kunstliku kunsti edendamise kõrwal on ka patriotismuse fanatikalikud tujud süüdi, et meie kunstitegewus tagurpidi läheb.

Patriotismus peaks küll kunsti edendama, aga meie aja kitsameelne patriotismus awaldab otse ümberpöördukt ka kunsti peale paha mõju.

Ka iseäraline nähtus meie ajal, kus inimesed ning rahwused hõlpsamini üksteisega wõiwad läbi käia, üksteist tundma õppida ning endid üksteisega ühendada, on see, et rahwuste kitsameelsus ning lahutamise waim enam maad wõtab kui kunagi enne, mis ka kunsti peale pahasti mõjub.

Endistel aegadel ei pandud selle peale suurt rõhku, mis rahwusest kunstnik pärit oli, waid waadati ainult tema kunstiwäärtuse peale. Nüüd aga edendab iga riik ning rahwas ainult oma kunstniku töösid. Häda sellele kunstnikule, kelle kodumaa tema kunstitegewust ei jaksa edendada, sest siis ta wõib kaduda.

Wenelased on ikka suuremeelsust üles näidanud, ka wõõraste rahwuste wastu; aga nüüd on ka Wene kunstnikkude sekka kitsa-

meelsus asunud, nii et isegi Wene riigi alama kunstniku töö ning tegewus takistatud saab, kui seesama kunstnik just Wene rahwusest ei ole wõrsunud.

Soomlased ohwerdawad kunstitööde peale palju, wist palju rohkem, kui nende kunsti-wäärtus seda ära teeniks, aga mõned marmorist rinnakujud, mis Eesti kunstniku töödest sinna on juhtunud ning ka sinna wastu wõetud, näitawad seal mõnedele just kui puru silmas olewat, ning nad ei tihka neid mitte teiste tööde sekka, ei ka kuhugile mujale, kus nad ligemalt ning täiesti nähtawad oleksiwad, üles seadida. See tähendab wist ka seda, et nimetatud kunstitööd ühe wõõra töö on, aga mitte ühe Soome kunstniku oma, olgugi, et Eesti ning Soome rahwused wennasrahwa peaksiwad olema, sest nad on ühest rahwakännust wõrsunud.

Nüüd lubatagu lõpuks weel sõnake ka meie Eesti rahwa kunsti kohta. Siin ei wõi kunstiedendamisest weel palju juttugi olla. Wäike rahwas, kes hilja aja eest weel orjapõlwes elas, peab oma priiust enam praktikalistele asjadele kui kunstile ohwerdama, see on loomulik. Aga ka siin on ühekülgne uueaja kunsti unistamise-haigus aset wõtnud. Ka siin räägitakse palju kunstnikkude kaswatamisest ja koolitamisest, aga ei küsita sugugi selle järele, kas wõi kuidas nad seda kunstitegewust tarwitawad, ehk kelle selleks ka tõesti andi on. Ainuke otstarb sarnastel kunstnikkudel näitab see olewat, et nad teisi püüawad kunstis õpetada. Ja need teised, — nad õpiwad muidugi jälle selle tarwis, et nad teiste õpetajateks tahawad saada ning nõnda omale igapäewast leiba teenida.

Kus jääb aga siin siis kunst ning kunstitegewuse otstarb?

Meie Eesti wendasid ei wõi sarnases kunstnikkude aitamises küll weel palju süüdistada; nad teewad seda küll sõnadega, aga palju kaugemale ei ole nad selles weel saanud, aga see on enamasti sakslaste süü. Ka mina ise, nende ridade kirjutaja, pean tunnistama, et ma nende poolt abiraha olen saanud (õndsas herra von Billebois'e legadist).

Suurt süüdi ei wõi mina siiski oma awitajate peale panna, kes minu kunstitegewust edendasiwad, sest ma hakkasin kunstitegewust ise omal jõuul ja ilma kellegi nõuandmata peale.

Nõnda siis jään ma kõikidele tänulikuks, kes milgil wiisil minu kunstitegewust sellel wiiletsal kunstitegewuse langemise ajal on edendanud. Wõib ju mõni terakene sellest meie aja kunstlikust kunstitegewuse külwist ka hea maa peale kukkuda, kus ta wilja wõiks kanda, Aga mis see aitab, kui ka sarnased taimed ilma tagajärjeta peawad surmale suikuma.

Ka eestlased ise wõiksid kunstis ju midagi korda saata, kui nad ühiselt seda kunstitegewuse jõudu tarwitaksiwad, mis nendele tarwitamiseks just käepärast on.

Meie aja kunstitegewus on madala järje peale langenud ja kunstlik edendamine ning liialduse tujud ei aita teda mitte loomuliku edu radadele. Ei ole siis sugugi kiiduwäärt noori inimesi abiandmisega sellele tegewusele meelitada. Aga kus siiski iseäralik jõud wõi wõim nähtawale tuleb ja teda mitte ei tarwitata, siis on see meie aja häbiks.

Mis aitab see, kui meie kunstitaimi tahame istutada ning neid kosutada, kui meie walmis kunstiwilja, mis meil saadawal on, ometi ei taha tarvitada?

Patriotismus.

Armasta isamaad, ilma
ning Jumalat.

Sõna „patriotismus“ on Ladina keelest võetud ning tähendab Eesti keeles „isamaalsust“ ehk isamaa armastust.

Selle sõna wastand on „kosmopolit“ (ilmakodanik).

Nende sõnade tähendus läheb paljude juures nii lahku, et mõnedki selleks üksteise vastu põlgust või wiha awaldawad, kui nende mõtted selleks mitte kokku ei käi. Kosmopolit arwab, et patriot ühekülgne inimene on, kes ainult oma ümbrust armastab. Patriot aga arwab jälle, et kosmopolit enam inimene ei olegi, kuna ta täiesti ainult oma isamaa heaks ei taha elada n. n. e. Kas nende sõnade tähendus ei võiks meie päivil ju weidi ühte sulada, nii et iga auus isamaalane ka ilmakodanik võiks olla?

Wanal toorel ajal võis see rahwuse lahus-hoidmine omakohane olla, kus üks rahwas teise kallale langes, ilma et selle järele pärida, kas tal õigus või ülekohus on, kui aga tema jõud teisest üle ulatas. Kas meie haritud aeg ei sunniks meid sellest weidi teisiti mõtlema? On ju iga rahwal oma isamaa kallis, õpiks aga iga rahwas ka oma naabrirahwast niisama kalliks pidama, siis poleks meil isamaa kaitsmist enam tarwisgi, kõik werised wõitlemised kaok-

siwad siis ära ja nendest rahwa waenulikust olemisest võiksime siis ehk ainult möödaläinud aegade mälestusest veel lugeda.

Kas sarnasel unistamisel ei võiks ka oma jagu õigust olla, sest ta käib täiesti nende meieaja igawese rahumõtetega kokku, mis senini kahjuks ikka veel unistuse ning mälestuse hõlma on langenud? Aga mis veel ei ole, võib ometi võimalikuks saada. Soowida oleks ju ometi et ajawool niikaugele jõuaks, kus inimesed veel imestuse ning põlastusega nende aegade peale tagasi mõtlewad, kus nende esivanemad tuhandate kaupa, rahwas rahwa vastu, werises wõitluses pidiwad langema.

Igal asjal on oma algus ning edu. Lapsel on oma ema, isa ning omaksed kallid ja ta tunneb ning armastab ainult seda, mis tema kitsas ümbrus temale pakub. Sirgub laps meheks siis laieneb ka tema silmaring ja ulatab ju tema isamaa piirideni. Kas aga meie silmaring ei tohiks õiglaselt ka üle oma isamaa piiride ulatada, et sääl ka wõõraid rahwaid tundma ning armastama õppida? Oi ja, ka kosmopolit võib auus inimene ning ühtlasi ka hea patriot olla.

Waatame sakslasi ning nende patriotismust. Nende isamaa armastus oli nii suur kui seda veel kusagil mujal olla võib. Ka kõrgesti haritud kirjanikud ning luuletajad teadsiwad oma isamaast ja oma isamaalastele kirjutada ning luuletada, kuni Schilleri ning Goetheni. Need wiimased aga ei kirjutanud mitte enam ainult isamaale, waid kõigele ilmale. Nad oliwad siis ilmakodanikud, siiski aga mitte pahemad sakslased, kui need suured patriodid, waid just ümberpöördukt; nad tegiwad oma isamaale enam auu, kui keegi teine.

Nii näeme siis, et ilmaelu nii wäga mitme-

kesine on ja et kusagil pool kohane ei ole pinda teise silmas waadelda, waid et meie paremini teeksine, kui kõigepealt teda oma silmas otsida ning sealt wälja tõmmata, sest seda nõuab meilt simpatia ning religion.

Kui ehk wanal toorel ajal inimesed oma patriotilistes küsimustes küll ehk ühekülgseid oliwad, kus nad aga ka sunnitud oliwad oma ümbrust wägiwaldsete tegude eest kaitsma, ja kas meie haritud aeg ei peaks selleks weidi teisite olema? Wõi kas meie aeg ei ole selleks ehk niisama ühekülgne? Paraku ei wõi meie endid selles kiidelda. Mitte ainult harimata rahwad ei kipu meie päiwl üksteise kallale, waid just ümberpöördukt, kõrgesti haritud rahwad walmistawad üksteise wahel weriseid lahinguid.

Iseenese ning oma rahwuse auustamine on patriotismuse peaasi ja see ongi tema hea ning tema halb külg. See ongi, mis temale jõuudu annab oma isamaa eest töötada, ja seesama on ka, mis üht rahwast teise rahwuse wastu werisele wõitlusele üles kihutab. — Patriotismus on küll woorus, aga ta on woorus alamal astmel.

Paistab meie wanadest aegadest ning nende wõitlustest mõnigi warjukülg wastu, siis ei peaks ju ometi nende paremad elukombed meile ka mitte just kahe silma wahel jääma, s. o. nende simpatilisemad elukombed. Neil oliwad usukombed pühad, nad pidasiwad üksteisest lugu ja auustasiwad neid, kes neid juhtisiwad ning õpetasiwad.

Kuidas seisab aga meie ajal üksteisest lugupidamine (simpatia)? Kuidas usupühadus, kuidas korra alalhoidmine ning walitsuse auustamine? Kahjatsedes peame tunnistama, et meie selleks küll tagurpidi oleme nihkunud. Weidi leidub üksteisest lugupidamist, mis sim-

patilikku elu wõiks edendada, usupühadus kipub kustuma ja walitsuse auustamine awaldab ennast meie päiwl weel selles, et igaüks teda omal wiisil arwab edendada wõiwat. Sellest siis kaswawad rahutused, kihutused ja asjata ning kahjulikud wõitlused.

Küll ei wõi meie elu ilma wõitluseta olla, küll tuleb nähtusi, kus meie oma kasude ning õiguste eest peame wälja astuma ning neid kaitsma, aga soowida oleks ju ometi, et kõik ühekülgseid püüdmised ning kitsameelsus parematele tundmustele aset annaksiwad.

On ju igal ajal omad head ning nõrgad küljed, nii siis ka meie ajal. Et kedagi mitte süüdistada, siis peame ometi tunnistama, et meie kaunisti edenenud ajawool weidi jonnakas on, sest ta ei jaksa ka meie kõigetugewamaid eeswõitlejaidgi oma jonnakast olewusest wabastada.

Teab küll wist iga inimene, et suurmeelsus wägewam sõjariist on kui kitsameelsus, et oma wastast ning waenlast wõita, tema warju ning walguseküljed walge ette tuua ning nii ilma ärituseta ning põnewuseta paremuse poole ligineda, ja ometi sünnib see sagedasti just ümberpöördukt, oma wastase äritamine, haawamine ning ise oma isiku ülendamine. Ja need ongi meie ajawoolu nõrgad küljed ning simpatilise olewuse häwitajad.

Üteldakse, et inimesed ju ometi ise oma ajawoolu juhtijateks on ja et selleks igaüks kaasa wõib aidata.

Eks katsume siis ka selleks kaasa töötada, nii et meie wennalikumalt üksteisele kätt wõiksime pakkuda ning simpatilisemat elu edendada.

Iga inimene on oma õnne sepp.

Wanadsõnad seisawad ikka tõepõhjal, kuid siiski lähewad arwamised mõne wanasõna kohta sellest lahku. Huwitaw on ehk waadata, kas ülewal nimetatud wanasõnal tõepõhjust on.

Üksikuid juhtumisi waadates näitab küll mõnikord nõnda, et inimene oma õnne sepp ei wõi olla, kõigepealt seal mitte, kus kõik tema ettewõtted nurja lähewad, ja wiletsus ning häda tema töö ja waewa tagajärg ning wili näitab olewat.

Teisest küljest waadates wõib inimene siis täiel mõõdul õnne maitsta, kui ta ise oma õnnele kaasa aitab, ta on oma õnne sepp ka sealgi, kus tema ettewõtted ei peaks õnnestama. — Mis wõib aga inimene oma õnnele kaasa aidata, kus ju öeldakse: „Inimene mõtleb ja Jumal juhib.“ — Aga jälle on wanasõna: „Kes iseennast aitab, seda aitab ka Jumal.“

Siin tuleb siis küsimus, mis on õnn, kus on teda leida, ja mis wõib inimene oma õnnele ning õnnetundmusele kaasa aidata?

Rikkus pole küll weel mitte õnn, aga ta wõib inimlikule õnnele palju kaasa aidata. On inimesel warandust, siis on temal kergem oma soowisid ning igatsusi täita. Tal pole mitte

oma ülespidamise, oma igapäewase leiwa ning katmise eest muret kanda, ka mitte oma perekonna, lastekaswatamise ning koolitamise eest pole tal sarnast muret ning hoolt kanda, kui kehweimal ning waesel inimesel. Sest selleks on temal ju warandus, millest ehk tema järeltulewale sugulegi wõib järele jääda. On tema tahtmised ning igatsused head ja wooruslised, siis wõib tema oma kapitaliga iseenda ja oma kaasinimeste kasuks töötada. Ja ta wõib täiel mõõdul ilma õnnest osa wõtta.

Aga ka rikkal on takistuste ning kiusatuste wastu wõitlemist, ja mõnes tükis weel enamgi kui sellel, kes töö ning waewaga iseennast ja oma perekonda toidab. On ju ka inimese karakter wõi iseloom ning tema igatsused nii wäga mitmekesised, head ning pahad. Ei jaksa rikas oma inimlikkudele kohustele mitte ustawaks jääda ja käib ta pahade himude järele, mis rikkus temale kõik täide saata lubab, siis ta wõib hõlpsasti oma elukombedes langeda, nii et temal õnnetundmusest enam aimugi ei ole, olgu küll, et ta ehk uhkust taga ajab.

Siin näeme, et warandus wõi rikkus weel mitte õnn ei ole, ja oleks see nõnda, siis peaksiwad kõik rikkad õnnelikud ning kõik waesemad õnnatud olema, mis aga mitte nii ei ole, kui see ka väljaspoolt waadates ehk nõnda olema näitab.

Igatahes on ilmlik warandus küll kui abinõu õnne ning õnnetundmuse kohta, aga selleks on weel üks teine abinõu olemas, ning see on moralilik jõud, kindel meel ning iseteadwus, aga kõige selle juures allaandlik olemus oma saatusele ning jumalikuale wõimule.

See on waimulik kapital wõi warandus, millest waene, niisama kui rikas, osa wõib wõtta:

seda warandust ei leita mitte üksnes koolipingil, waid kõigepealt ka Jumala looduses, ja temal on weel suurem wõim, kui ilmlikul warandusel. Kus sarnane wooruslik jõud kaduma läheb, seal langeb ka inimlik wäärtus ning sellega ka õnnetundmus, nii waesuses kui ka rikkuses, sest kõik ei ole mitte kuld, mis hiilgab, ja kõik ei ole mitte õnnelikud, kes seda ehk näitawad olema.

Waesel on palju raskusi, mis tema eluwäärtust ning õnnetundmust ähwardawad kustutada, näit. raske töö, mure oma tulewiku eest j. n. e., aga siiski võib ka waene selles lootuses töötada, et paremale järjele püüda ning jõuda, ja lootus ongi, mis inimest oma saatusega rahustab ning teda elustab ja temas inimlikku wäärtust ning õnnetundmust alal hoiab. Ka on waeseid olemas, kes oma saatust rikka omaga ialgi ei soowiks wahetada.

Iseenese elu kallale kippumine wõi meelega äraheitmine, need on nähtused, kus inimlik jõud ning eluwäärtus kustumas on, ja sarnased nähtused tulewad wist rikkuses enam nähtawale kui waesuses.

Siin näeme, et üks teine warandus wõi inimlik omadus on, mis inimese õnne edendab, ja seda waimlikku wara, mis paremaid inimlikka tundmusi ei wõi keegi riisuda, ei waesus ega häda, ei ka kaasinimese paha tahtmine.

Mõnelgi kannatajal on enam õnnetundmust kui mõnel rikkal omas külluses, sest ta teab, et ta kannatamine mitte igawene ei ole. Kõik on kaduw ning surelik, aga Jumalik waim, kes inimest elustab, on igawene.

Ainult see, kes oma saatusele ning Jumalikule olemisele allaandlik on, võib ise oma õnne sepp olla, igas seisuses.

Mõni mõtte loomistöö waatlemisel.

Hilja aja eest harutati ühes seltsis küsimust: „Kust ja mil wiisil meie maailm on saanud?“

Siin juures tuleb weel üks teine küsimus meelde, mis meie isa Jannseni kirjades leida on: „Millega Jumal küll siis oma aega pidi wiitma, kui weel maailma ei olnud?“

Ja wastus selle peale: „Ta sidus siis kasemetsas witsakimpu, et nendele suu peale lüüa, kes asjata küsimisi teewad.“

Ja, sarnast witsakimpu wõiksime ka siin tarwitada, aga meie lepime ka ilma selleta. — Oleme ju kõik looduse lapsed, ning ühe lapse küsimine võib teisele lapsele huwitaw olla, nõnda et ta seal juures oma mõistust katsub proowida, kui see ka mitte kaugele ei ulata.

Sarnase küsimuse peale täiesti wastata, käib üle inimese mõistuse, ning meie wõime siin juures üksnes sellest kõnelda, mis ju ammu enne meid on kõneldud, ning siis Jumala tegusid imestaleda.

Meie püha Piibel teatab meile Moosese läbi: Jumal lõi maa ja taewa ja kõik, mis maa peal ning taewa laotuses olemas on, ja wiimati ka inimese.“

Teadus aga püüab ilmade sündimist järg-

miselt seletada: Hakkab kuskil selles määramas suures ilmaruumis gaasisarnast ollust kogunema, siis hakkab ka selles kogus ütlema suured edasi-rändamised, elementide tegewus. Tulejõuud wõtab kõige esiteks wõimust, neid ollusid, mis see kogu ilmaruumist ju oma külge jõuab tõmmata, aegapidi muuta, ning seda gaasisarnast ollust, üheks kindlaks olluseks teha. Nii kestab elementide tegewus edasi, ilma et tema peal ükski eluline ehk taim wõiks sigineda ning kosuda. — On nüüd see uus ilm aja woolul nii kõwasti kokku liidetud, et tule jõuud tema sisse ennast ju ära püüab peita siis on ta omale kindla kuju ehitanud, kus siis jälle aja woolul taimed ning elajad tema peal aset wõiwad wõtta, kuni wiimaks inimese silm kõik seda Looja imetegu wõib imesteleada. — Nii on siis meie teaduse ilm walmis, kus peal meie wõime elada ning oma tarkust awalada. Meie tarkus ei ulata aga mitte kaugele. sest ka kõige targematest, kes oma teadustes teistest ju palju eemale oliwad jõudnud, pidi ometi igamees tunnistama, et ta sellest määratu looduse sügawusest midagi ei tea.

Nii on siis see ilm, mis meie Piibel põhjendab, ning ka see, mis teadus meile kujutab. Arwab nüüd keegi, et need mõlemad üksteisest lahku lähewad, siis on see ekslik arwamine, sest need mõlemad teadused ehk arwamised käiwad üksteisega täiesti kokku. Mispärast aga see arwamise ning seletuse worm ehk kuju meile mitmesugune näitab olewat, seda õpetab meile aja wool ning tema muudatused. Waremalt, kui inimesed teadustes weel madalal järjel seisiwad, oliwad nende tundmused seda wägewamad. Nad imesteleisiwad ilma ning ilmalaotust ja auustasiwad üht jumalikku olemist, kes kõik on loonud. Olgugi, et see ku-

jutus Jumalast ka wäga mitmesugusel wiisil sündis, ometi oli enamasti ikka see üks siht, seda auustada ning ennast selle ees alandada, kelle wastu meie jõud ning mõistus põrm on ning keda meie ka Jumalaks nimetame. Seda jumalikku wäge ning tema tundmust inimeste südames ei wõi ükski teadus ümber lükata, kui ka need tundmused mitmel ajal ja mitmel wiisil endid meile on kujutanud.

Kui meie teadus weel sinna ei ulatanud, et meie maakera ennast ise ümber pöörab ning ühtlasi ka weel ümber päikese rändab, siis räägiti, et päikene tõuseb üles ning päikene läheb alla ehk looja. Nüüd aga, kus meie teame, et meie maakera seisukord muuutlikum on, kui päikese oma, peaksime ütlema: „Meie maakera pöörab ehk tõstab meid päikese poole, ning jälle: Meie maa kääneb meid päikesest eemale.“ Seda pole aga mitte tarwis, sest asi jääb ikka sellekssamaks, ja meie ütleme ka nüüd: päikene tõuseb, ehk jälle, ta läheb looja.

Nii on ka meie usuasjus ning meie ilma põhjendamises, sest üksigi teadus ei lükka tundmusi ühest jumalikust olemisest ning tema ilma loomisest ümber.

Mooses ütleb: Jumal lõi taewa ning maa, ning kõigepealt walguse.

Teadus ei wõi ju seda ilmaloomist mitte ümber lükata, kui ta ka omal wiisil seda loomist põhjalikumalt püüab seletada. Taewalik walgus pidi ju kõige esiti olema, ning tema kiired wahet taewa ning maa, ja siis jälle maa ja mere wahel tegema. Ja siis äratasiwad Jumala walguse kiired taimed, elajad ja kõige wiimaks inimese elusse — Need kuus päewa, mida Jumal Moosese ütlemise järele ilma loomiseks pidi tarwitama, ei wõi ju mitte meie päewadega wõrreldud saada, aga aega oli selleks

tarwis ning aja woolul jõudis Looja oma loodasjadega ometi nii kaugele, et ka loodasjade kuningas, inimene, pidi elusse ärkama.

Esiteks walgus, siis ilm ja siis inime, ja puu-dub üks nendest, siis ei ole teist niihästi kui olemasgi. Silm ei wõi ju midagi waadelda, kus midagi ei ole, ning jälle ümberpöörduvalt, kui ühtegi nägewat silma ei oleks, ei oleks ka midagi, mis nähtud wõib saada, ning siis on ka walgus — pimedus

Kui kaugele wõib inimese silm ulatada? — „Millestgi ei saa ju midagi. Kõik on loomulik, ja loodus elustab kõike. Kõik lendab ajawoolul mööda, ja iga loodasi, ta sünnib, elab ning sureb. Ka ilmakerad ei seisa igawesti, waid ka nemad annawad üksteisele ruumi, kui ka nende eluiga ehk musttuhandeid aastaid kestab. Nad koguwad endid ilmaruumis, elawad ning elustawad põrmu, mis nende ümber on, siis surewad ja saawad wiimaks ka ise jälle põrmuks, kust siis ehk mõni teine ilmakera jälle uuesti oma ümbrust ehitab ning oma jõudu kogub, et jälle uuesti elule ärkada jne.“ Nii räägib teadus.

Inimesed õpiwad, uuriwad ning laiendawad oma teaduseringi, aga nad on looduselapsed ning nad jõuawad ikka sellele sihile, kus nad peawad tunnistama, et nende teadus mitte kaugele ei ulata. Mida rohkem inimene teab, seda kindlamaks jääb temale ka see teadmine, et looduse ning jumalikud saladused meile ikka ilmmõetmataks ning ilmarusaamataks jääwad. Kes wõib ära uurida inimese eluwõimu ning jõudu? Tema silm waatleb, tema kõrw kuuleb ja tal on tundmus sellest, mis ta teeb, waatleb ning kuuleb, aga kust tuleb tal see imelik wõim? Mis teab inimene igawesest ajawoolust? Tema waim lendab musttuhandeid aastaid edasi tu-

lewikku, ehk ta waatleb tagasi minewikku, aga ta ei leia algust, ei otsa, sest aeg on igawene ning inimese mõistusele ilmarusaamata. Nii-sama wähe ulatab inimese mõistus ka taewalaotuse ruumist aru saama. Ta waim ning meel ruttab ühe ilmakera pealt teise peale, ning kui ta ka miljonisid werstasid sekundis ära lendab, aga selle määratu ilmaruumi äramõetmiseks ei saa ta mitte sammugi edasi, sest see on meile ilmmõetmata looduse ruumis, ning kes hoiab neid ülewal?

„Millestgi ei saa midagi,“ ütlewad teadusemehed, aga kust on see ometi kõik saanud ning kust tuleb ja kes jagab seda materjali ilmade ehitamiseks?

Siin näeme, kui weidi inimese mõistus selleks arusaamiseks ulatab, kuidas ehk millest maailm on loodud. Üks asi aga saab meie waatlemises ikka kindlamaks, ning see on see teadmine, et üle meie mõistuse üks wägew wõim walitseb. Kõigil loodasjadel peab üks looja olema, ning nii wõime küll siis kindlasti kõige oma teadusega ühes ütelda: „Jumal lõi taewa ning maa.“

Jumalik wõim on ning jääb meile aga arusaamataks, meie wõime ainult tema olemist aimata, aga ses kindlas usus, et ta olemas on. Kuidas meie teda aga nimetame, kas Jumal, Loodus, Saatus, Waim, Wägi, see on ükskõik. Iga inimene ning iga rahwas austab teda oma moodi, ning nimetab teda oma keelemurde järelle, ja meie nimetame teda Jumalaks. Iga rahwas ligineb Jumalale ühtewiisi, mitte inimese usk ei tee teda õndsaks, waid tema tundmused, tema armastus oma kaasinimeste ja kõigi nähtawate olude wastu, sest kõike elustab jumalik waim, ning mis inimene ühele oma kõige wähemale wennale ehk kaasinimesele teeb, seda

teeb ta ka Jumalale. Keegi ei tohi oma usu pärast suurustada ning sundida, et ka teised just nii peaksivad uskuma, kui tema, sest usu sundus on ajawoolul ju palju paha teinud, mis Jumala ees üksnes jõledust wõiks äratada. Meie mõistus ei jaksa ju loodasjadest õieti aru saada, kuidas meie tohime siis enestele Loojast kindlat kuju walmistada: Nii kui inimlik teadus kõigi loodasjade kohta, mis ilmalootuses olemas, muutlik on, niisama wõib ka tema arwamine jumaliku olemise kohta ajawoolul muutuda; mitte teadus, waid tundmus ning armastus teeb meid õndsaks.

Ühed annawad Jumalale inimese kuju, kes kuskil peaks olema, inimese kombel kõnelema ning töötama. Teised annawad temale jälle teise kuju, aga meie wist teeme hästi, kui meie omast usuraamatust just sellest küljest omale põhjust wõtame, kus üteldakse: Jumal on waim ning meie peame teda waimus ning tões kumardama.

Mis on waim? Ta ei ole mitte üks kogu wõi kuju, mis kuskil iseäralikult omale aset wõtab, waid ta on kõigis paigus. Jumala waim elustab ilma ning kõik ilmalootust, ja ta elustab ka inimest. Selles kindlas usus liginewad meie tundmused jumalikule olemisele, kui ka tema wõim ning tema teod meile ilmmääramataks ning meie mõistusele arusaamataks jääwad. Ta on walgust loonud ning teeb wahet pimeduse ning walguse wahel. Walgus meelitab ilmasüüta lillekesi elusse, ta elustab iludust ning headust, aga pimedus warjab oma põues paha ning jõledust.

Ka meie tee on lahti walguse ning headuse poole. Ükski wõim siin kaduwas elus, ei rikkus, jõuud ning tarkus ei ülenda inimese wäärtust, kui seal juures hea tahtmine puudub.

Hea tahtmine ning armastus ühendab meid jumaliku olemisega ning teeb meid selle wääriliseks. Ta laseb meid ilma õnnest osa wõtta kui meie elukäik ka ehk wilets näitab olema.

Armastus ei sure; keda armastus hauale kannab, elab tema kaasinimeste südames edasi ja tema mälestus ei unune.

Kerjamine.

Ilm jõuab edasi rikkuses, tegewuses ning toreduses. Maa ning meri on inimeste wõimu all, ka lindusid tahawad inimesed selles üllüüa, et nad oma abinõudega õhus nii kõrgele üle pilwede julgewad ülesse tõusta, kuhu kõrgusesse weel waewalt mõne linnu lend ulatab.

Inimeste teadus ulatab kaugele, ja nende tegewus on suurepäraline — aga üks, mille üle nad weel wõitu ei jaksa saada — see on kerjamine, ja ometi peaks kõik haritud ilm selle wõidu järele igatsema.

Kus kõigesuurem rikkus koos, nagu pealinnades, seal tuleb ka kõigesuurem wiletsus ja waesus nähtawale.

Ka siin Peterburis, kõigepealt Wassili saare peauulitsal on inimlik wiletsus ja waesus väga silmatorkaw.

Neid on terweid ning haigeid, wigaseid ning hädalisi. On ka neid, kes ei jaksa käia. kellel üks wõi ka mõlemad jalad puuduwad. Neid weetakse, wõi nad weawad endid ise, wõi roomawad uulitsat mööda edasi nii hästi kui see neil korda läheb. Nähtused inimeste wiletsustest kisendawad kuni taewani, aga siiski ei näita see õnnelikkude inimeste tundmusi eksitawat — nad ruttawad sarnastest wiletsatest ilma neid tähele panemata mööda.

Wist on see wiletsus üks harjunud nähtus,

kes kaasinimest selleks ära on kalestanud ning tuimaks teinud.

Ka olewat ette tulnud, et keegi kerjaja warandust olewat järele jätnud, mis ju mõnelegi põhjust annab uskuda, et kerjajad ju rikkad peawad olema, ja nad ei mõtlegi enam selle peale, et palju tuhandeid puudust ning nälga peawad kannatama, nii et nad ilma kaasinimeste aitamata nälga surema peksiwad,

Leidub ka õrnema tundmusega inimesi. kellel kaastundmus, oma kaasinimeste wiletsust waadeldes, ei puudu. Nad annawad ühele ning teisele mõne kopika, aga see küsimine jääb ikka: „Kas need anded ka ikka oma paraja koha peale juhtuwad?“ Juhtumise wiisil abisaamisel wõi armuannetel ei ole mitte seda mõju ega järeldust kui sellel abil, mis seaduslikul wiisil toimetatud saab.

Küll peetaks nõu kuidas waeste inimeste elujärge kergitada. Küll pandakse korjandusi toime, milleks inimesi leidub, kes oma aega ning raha selleks ohwerdawad, et waestele raha kerjata. Siin Peterburis on mitmesuguste, walge, punase ning sinise lille müümist waeste heaks sisse seatud. Ilus ja armas on näha, kui noored neiud ning nooredmehed oma aega selleks ohwerdawad, et waestele andeid korjata. Mõni korjandus toob tuhandeid, ka sadatuhandeid selleks sisse. Hilja aja eest on ka alkoholi all kannatajate heaks korjandus toime pandud. Kõik need anded aitawad ka ja kui watawad mõnelgi pisarad, aga ka sarnane armuand ei aita kerjamist kaotada.

Kas ei wõiks armuandmise asemele seaduslik abiandmine astuda, wõi kas need mõlemad abinõud wõiwad käsikäes käia?

Kerjamise wastu, wõi waeste abiandmise heaks, wõib ehk kõigepealt kogukonnad, lin-

nad ning riigiwalitsused hea tagajärjega töötada. Ka rahwas ise wõib selleks kaasa aidata, kui tööinimesed enda ju nooruses wana päewade heaks oma elu kinnitawad. Ka muidu wõib kinnituseseltsidel, kas perekonna heaks, wõi tulekahju wastu hea mõju olla.

Ei peaks aeg olema kerjust weel hoopis ära kaotada, siis ehk peaks küll ju aeg olema selle peale mõtelda, et nende töowõimetute wigaste eest saaks hoolitsetud, nii et neid mitte ei tarwitseta uulitsatele kanda, kus nad seal waeweldes ning roomates omale armuandeid paluksiwad. Mitte üksnes et sarnane nähtus haritud rahwale häbiks on, waid seal juures on ka see paha külg, et mõni rahaahne inimene õnnetustest omale kasu otsib. Olewat ju ette tulnud, et keegi ühe wiletsa hädalise oma hooleks wõtab ja nii oskab sisse seadida, et ta selle õnnetu hädalise tõttu omale raha teenib. — Nii ei saa see armuand mitte selle waese hädalise, waid saherdaja, petise heaks.

Ka sellegagi püütakse meie ajal äri teha, kus keegi liig pisike wõi liig suur on ilmale sündinu, ja neid weetakse siis ilma mööda ümber, et uudishimuliste käest nende näitamise eest head raha teenida.

Nõnda oleks siis igatahes inimlik ning soowitaw, et wiletsate ja hädaliste eest saaks hoolitsetud, ilma et neid kaasinimestele silmade ette seadida, kus nad omale armu peaksiwad paluma.

Õnnelik see maa ning rahwas, kus kerjust wõib ära keelata, ja kus ilma selleta waeste eest wõib hoolitsetud saada. Igale kerjajale see küll wist ei saaks meeldima, aga iga auus waene saaks end rõemustama kui tal wõimalik on elada, ilma et oma kätt armupalumiseks wälja sirutada.

Saksamaa ei ole mitte rikas maa, aga

siisgi olewat seal nii kaugele jõutud, et kerjamine ära olewat keelatud.

Wenemaa ei wõi wist niipea selle sihile jõuda, et üldine kerjamine ära wõiks keelatud saada. Selle peale wõiks ehk küll ju mõtelda, et nende waeste wigaste esst saaks hoolitsetud, nii et nad mitte enam ei pruugiks uulitsa peal ümber wedeleda ning oma kaasinimeste jalgade ees omale armu paluda, sest nemad pole wist mitte süüdi selles, et nad wiletsad ilmale on sündinud ehk ka muidu õnnetuste juhtunud.

Siin, meie Wenemaal, rikub ka alkohol inimeste elu ning õnne, wist enam kui kuski mujal, milleks wist esiteks see põhjuseks wõiks olla, et inimestel weel weidi haridust on, ka nende loomus näitab õrn olewat alkoholi mõjule wastu panna.

Kui need suured summad, mis tööliste poolt alkoholi peale kulutatakse, saaks söögi- materjaliks tarwitatud, siis ei oleks inimestel ning perekondadel mitte niipalju wiletsust ning waesust, sest Wenemaa on üks rikkamatest maadest.

Mitte alkohol, waid inimesed ise on süüdi kes oma elu alkoholi mõjul rikuwad.

Nüüd peetakse küll nõu, kuidas inimesi alkoholi eest, just kui lapsi tule eest, eemale hoida, nii et tema kahjulikku mõju nendest eemale hoida, aga see pole mitte nii kerge nagu mõni seda ehk arwab olewat.

Sagedasti kuuldu ütlemist: „Riigiwalitsus ärgu tehku ega müügu alkoholi, siis pole ka mitte tarwis alkoholihaigetele raha korjata n.n.e.“ Siia juurde wõiks weel lisada: „Ärgu tehtagu püssirohtu ega tinamiti, siis ei saaks sõdades mitte niipalju inimesi ära tapetud. Rikkad

andgu üks jagu omast suurtest warandustest waestele, siis wõiks kerjus uulitsatelt pea ära koristatud saada n. n. e."

Ja muidugi, kui see kõik nõnda oleks nagu see näitab olevat siis ehk wõiks ses patune ilm pea paradiisis muudetud saada. Nüüd aga jätame kõik alused, mis olemas on, weel alali ja waatame kuidas nendest mööda peaseda, mis meile kahjulikud on, sest on ju ka paha asjadel omad head küljed.

Nendest pahadest ning headest külgedest wõib ehk telnekord weel sõna rääkida, aga lubatagu minule siin weel ühte meelde tule-tada, see on, et kõik kitsarinnalised püüdmised kahjulikult wõiwad mõjuda.

Liigsed kihutused, ning äritused—kas riigi-walitsuse wastu, wõi ka seltskondade wahel, milleks meie aeg wäga rikas on, wõiksid ometi eemale hoitud saada.

Äratus wõi kihutus hea asja tarwis wõib küll ka oma kohane olla, aga liialdus selleks, mis ainult kitsarinnalist põnewust äratav, on kahjulik, ja see kahjulik mõju tuleb ka meie eestlaste keskel, meie ühiselu püüdmistes, wäga nähtawale, nii et ka meie anderikkamate meeste wäärtus selle nõrkuse all kannatab.

Loodame ometi, et suurmeelsus ning inimlik armastus kõigis meie edasipüüdmistes meid mitte waesteks lasteks maha ei jäta, küll siis edeneb ühisus ning üksteisest lugupidamine, ja siis wõime ennemini waesuse wastu abinõusid leida, ja siis tõuseb ka meie waimu-warandus ja meie üksmeelsus.

Inimene ning rahwas.

"Kes iseennast ning oma inimlikku wäärtust tõesti tunneb, sellel ei puudu ialgi lugupidamine oma kaasinimese wastu."

"Kes oma rahwust ning tema wäärtust tahab auusasti kaitsta ning edendada, sel ärgu puudugu ialgi lugupidamine ning omakohane hindamine ka wõõra rahwuse wastu."

Patriotismust wõib küll rahwuste kaswatajaks nimetada, aga nüüd, meie päiwil, kus patriotismuse nooruse-wõi õitse-aeg ju möödas on, ei ole mitte hea teda liiga kunstlikult weel ülendada ning kõrgeks kiita.

Oli aeg, kus sakslased waimustatult laulsiwad „Deutschland, Deutschland über alles".—Ka eestlased aimasiwad seda järele: „Eestimaa on üle kõige n. n. e." Palju patriotismuse laulusid lauldi Saksamaal kuni Schilleri ning Götheni, neil aga oli patriotismuse noorus ju selja taga, nad laulsiwad kõigele ilmale.

Kahjuks ei ole sakslastel enam Schillerit ega Göthet, aga soowida oleks ometi, et nende waim edasi elaks ning kosuks.

Ilma et ma tahaks suurema raskusega oma wäikest Eesti rahwast wõrrelda, tohiks ma ehk ütelda: Ka meil ei ole enam Kreutzwaldi ega Janseni: aga kas meie oleme nendest palju eemale jõudnud.

Kalewipoja üle tehakse üleliiga kõmu ning

sagedasti asjata kära, aga et sellest nooruse algusest ka waimlik edu oleks ärganud, sellest ei leia õitsewaid õisi.

Meie noorus, wõi „noor Eesti“, ei jaksa küll wist kedagi oma ilutundmusega waimustada ning kosutada, ja oleks see nende wõimus, siis ei oleks neil mitte asja ega aega oma ilukirjelduses haisewat raibet ilma ette kanda, mis prantslaste poolt olewat laenatud, wõi tõlgitud.

Jannsen õpetas meid omast ning wõerast rahwusest lugu pidama ja laulis tarwilikul korral: „Nüüd üles Wene alamad n. n e.“

On ju meil peale meie kodumaa weel üks suur isamaa, ja üle kõige walitseb üks jumalik waim ning wõim. Kas selles waimus oleme edasi jõudnud wõi tagurpidi nihkunud?

Teaduses ning kõiksugustes ülesleidustes on meie aeg küll rikas, aga paremate tundmustega ning waimliku teadusega, mis meid jumaliku olemisega ühendaks, sellega ei wõi meie aeg mitte kiidelda.

Siin ma ei taha mitte muulastega, waid sõnade oma Eesti suguwendadega kõnelda.

Meie wäike Eesti rahwas töötab ja jõuab edasi, aga meie edasipüüdmine on wähe ühekülgne.

Kui meie tahame aga igapidi edasi jõuda, oma lugupidamist wõeraste wastu ning rahulolemist oma wahel omandada, siis ei aita seal meie edasipüüdmistes mitte üksnes ihulik waid ka waimlik jõud. Waimlik jõud selleks, et kitsarinnalise ning jonnaka oleku wastu suurmeelsus ärkaks ning sümptatilisemat olewust ärataks, wõõraste ning iseenda wahel.

Suurmeelsus on wägew sõjariist ja paraja ajal järelandmine wõib meid ennemini sihile!

ning wõidule wiia, kui kitsarinnaline näaklemine ning jonnakas edasipüüdmine.

Mina ei taha mitte ütelda, et kõigega, mis elus juhtub, peab rahul olema. Ei mitte! Wõitlust on elus ikka, aga meie wõitlus peab asjakohane ning auus olema.

Meie ligemad wõerad on sakslased ning wenelased, ja nende üle on meil ikka palju kaebada. Aga kas meie seal juures ka oma wigasid tähele paneme? Ei, neid ei panda tähele, wõi neid ei arwata olemasgi olewat, ja ometegi oleme mõnelegi põnewusele põhjust andnud, millest ka mina isiklikult walusasti olen tunda saanud.

Soomlastest meie wõiksim e mõndagi õpida, nende tegewusest ja korraldusest nende oma wahel, — aga kui meie nende juures suurmeelsust ning sümptatilikku olemist otsime, siis meie eksime.

Ka eestlastel oma wahel kuuldu sage-dasti kaebtust, et kadakaid olemas on, See tähendab, et eestlasi olemas on, kes oma rahwust ära salgawad. Ka siin on küsimus: kas riende suguwennad nendele mõnikord selleks põhjust ei anna?

On eestlased oma edasipüüdmistes, iseenese ning ka wõeraste wastu igapidi ausat ning sümptatilikku tundmust, wõi lugupidamist ära teeninud, siis ei ole wist sugugi karta, et eestlane oma rahwust ära salgab.

Nüüd aga, kus meie olud üleüldiselt wõeraste wastu mitte igapidi sümptatiliselt tundmust ei ärata, kannab ta meie äri wõersil, ja mõnigi, et elada ning oma äri edendada, on sunnitud ütlema: „Ma ei tunnegi neid jonnakaid eestlasi.“

See ehk wabandab eestlasi weidi selles,

et nad nii wäga oma sugu salgajad peaksiwad olema.

Ka minu kunstiäri on selle all pidanud kannatama, sest mitte üksnes eestlased, waid meie aeg üleüldse põeb kitsarinnalist politikat ja ühekülglisest patriotismuse haigust, ning selle all kannatab ka kunstitegewus üleüldiselt. Waremalt olid kunstiolud mõnes tükis ometi wähe paremad, kus inimesed kunstist mitte ainult ei rääkinud, waid ka kunstitöösid armastasiwad, ning neid ostmise teel omandasiwad ja kus see rahwuse kitsasmeel, vähemalt kunstis, nagu kõrwale jäi.

Ka minul läks korda wõersil, Rooma linnas, oma tegewust algada, ning ilmawäljanäitusel mõnda oma töödest ära müüa, kus ka meie kodumaa sakslased minu juures mõnda tööd tellisiwad ning nõnda minu tegewust edendasiwad.

Kui ajad kunstitegewuses niigi edasi oleksiwad kestnud, siis oleks minul küll ehk võimalik olnud oma Eesti kodumaal marmorist kunstikogu ülesse seadida, nii kui see minu südamlilik soow oli.

Aga ka see ei pidanud mitte nõnda olema.

Meie ajawool on kitsarinnaline. Iga rahwus edendab ainult oma kunstnikkude töösid, nii hästi-pahasti kui see ka läheb, ja mina sattusin oma tegewuse tuhinal wõlgade sisse, ning olin siis sunnitud oma suure isamaa pealinnas Peterburgis oma tööd edasi jätkama. 21 aastat olen ma siin edasi töötanud, kus minu töösid siin ning seal, ainult weel surnuaidade wääriliseks arwati olewat.

Nende matusekohtade monumentidega olen niipalju teeninud, et oma wõlakooramat ju wähe olen kergitanud.

Eestlastele olen ma kõige pealt Wiljandis

tänu wõlgu, kus nende poolt ju neli monumenti on tellitud ning nende surnuagda ülesse pandud.

Ka Pärnu Endla seltsimajasse on kaks kuju „Endel“ ning „Juta“ tellitud.

Et see kaunis suur töökogu, mis minul kõigist takistustest hoolimata ometi korda on läinud ära teha ning toimetada, kaduma peaks minema, sellega ei tahtnud ma kuidagi wiisi leppida, ja wiimati sai mul ometi see õnn osaks, et Tallinna linnawalitsus otsustas selle minu kunstikogu oma hoole alla wõtta ning ka ainelist tasu selle eest muretseda.

See on üks walgusekiir minu wanaduses, kus ma tohin loota, et minu kunstitöö niipalju, kui ma teda jaksasin edendada, mitte asjata ei ole olnud. Tulewik saab muidugi õieti otsustama, mis wäärtus nendel on. Loodan ning usun aga, et nad tulewikus mitte häbi ei saa tegema nendele, kes neid Tallinna linnale on omandanud.

Niisama ei saaks minu mõttekujutused ka wist kahjulikud olema, kui mind ka awalikus elus enam sõnawabaduse wääriliseks arwatakse olewat. Sest seni ma koputasin mõnegi ajalehe toimetuse ukse pihta asjata. Arwab ehk mõni, et ma liiga rahunõudja olen, siis leidub ju ka neid, kes liiga käremeelsed on, ja igauhel wõib ehk oma seisukohas oma jagu õigust olla.

Siin, eelpool, rääkisin ma inimesest ning rahwusest ja tuletasin meelde, et patriotilised püüdmised sagedasti ühekülgsed on. Kui aga keegi tahab ütelda, et patriotismus kõigekõrgem woorus on, siis annan niipalju järele, et patriotismus küll woorus on, aga ennem alam wooruse aste.

Lähewad ju sagedasti mõtted lahku, miks-
päraast siis ka mitte siin.

Ja kui ma tahaks ütelda: „Kadugu rah-
wused ning elagu inimesed,“ inimesed, kellel
üks isa taewas, ning tema ilm nende isamaa
on, siis ei oleks ka sarnane usutamine mitte
paha tujude tagajärg.

Elagu wabadus ning ühtlus!

bind 40 kop.